

Sociální pedagog v penitenciární praxi

Bc. Tomáš Pešek

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš PEŠEK**
Osobní číslo: **H128191**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální pedagog v penitenciární praxi**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku osobnosti sociálního pedagoga a stanovení jeho kompetencí;
- na analýzu trhu práce v prostředí Vězeňské služby ČR;
- na určení možností uplatnění sociálního pedagoga v tomto prostředí.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum, zaměřený na zjištění současného stavu zaměstnanců VS ČR se sociálně-pedagogickým vzděláním ve vybraných věznicích a využití jejich kompetencí v praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy, Brno: IMS, 2009, ISBN 978-80-87182-08-6

HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství, VŠERS, Č.Budějovice, 2005, 183 s. ISBN 80-86708-05-5

JŮZL, M. a kol. Penologie a penitenciární pedagogika, IMS Brno, 2004, 121 s.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

MÜHLPACHR, P. Kapitoly ze sociální patologie. Brno: IMS, 2003. 84 s.

PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Brno: MU, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Plšková

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Tomáš Pěšed

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 19.3.2014

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce „Sociální pedagog v penitenciární praxi“ se zabývá možnostmi uplatnění absolventů studijního oboru sociální pedagogika v současném vězeňství. Práce sleduje vývoj sociální pedagogiky od starého Řecka až k současnému pojetí tohoto oboru v Česku a na Slovensku a charakterizuje vztahy sociální pedagogiky a ostatních vědních disciplín. Práce se věnuje profesi a kompetencím sociálního pedagoga a teoretickým možnostem jeho uplatnění v praxi. V neposlední řadě se zabývá současnou penitenciární praxí a deskripci vytipovaných pracovních pozic. Cílem výzkumu je ověření možností uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v konkrétních vybraných funkcích v praxi, včetně zjištění minimálních požadavků na vzdělání pro výkon těchto funkcí.

Klíčová slova:

Sociální pedagog, možnost uplatnění, kompetence, penitenciární praxe, vychovatel, speciální pedagog, vychovatel – terapeut, sociální pracovník.

ABSTRACT

The thesis "The social pedagogue in the penitentiary practice" deals with the possible use of graduates in social of pedagogy in the prison system. Labor follows the development of social pedagogy from ancient Greece to the current approach of the field in the Czech and Slovak and characterizes the relationship of social pedagogy and other disciplines. Labor is dedicated to the profession and the competencies of social pedagogue and the theoretical possibility of its application in practice. Finally, it deals with the current penitentiary practice and description of selected jobs. The aim of the research is to verify the possibility job opportunities for leavers' field of social pedagogy in particular selected functions in practice, and finding the minimum educational requirements for those functions.

Keywords:

Social pedagogue, possibility to apply, competence, penitentiary practice, educator, special pedagogue, educator - therapist, social worker.

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za trpělivost, pochopení a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytovala při zpracování této diplomové práce.

Poděkování náleží také mým spolupracovníkům a kolegům z Vězeňské služby ČR, zejména pak představitelům vedení Vazební věznice Praha – Ruzyně, stejně jako odborným zaměstnancům této vazební věznice a Věznice Mírov, ale i zaměstnancům Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR za vstřícný postoj a poskytnutí informací nezbytných k dokončení práce.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své manželce Janě a dceři Elišce za morální podporu a pomoc, kterou mi při zpracovávání mé diplomové práce projevovaly a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA, ETOPEDIE A PENITENCIARISTIKA	11
1.1 Z HISTORIE SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	11
1.2 VÝVOJ ČESKÉ A SLOVENSKÉ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	16
1.3 SOUČASNÉ POJETÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V ČR A SR	18
1.4 TRANSDISCIPLINÁRNÍ CHARAKTER SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	21
1.5 PENOLOGIE A PENITENCIARISTIKA.....	24
2 PROFESE A KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	27
2.1 PROFESE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	27
2.2 OBECNĚ O KOMPETENCÍCH	29
2.3 KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	31
2.4 UPLATNĚNÍ SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA V PRAXI.....	36
3 UPLATNĚNÍ SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA VE VĚZEŇSKÉ SLUŽBĚ ČESKÉ REPUBLIKY	40
3.1 PENITENCIÁRNÍ PRAXE V ČR.....	40
3.2 VYTIPOVÁNÍ VHODNÝCH PROFESÍ V RÁMCI VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR.....	43
3.3 VYCHOVATEL.....	44
3.4 VYCHOVATEL - TERAPEUT.....	46
3.5 SPECIÁLNÍ PEDAGOG	47
3.6 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	49
3.7 PROGRAM ZACHÁZENÍ.....	51
II PRAKTICKÁ ČÁST	55
4 VÝZKUM	56
4.1 STANOVENÍ CÍLŮ A METOD VÝZKUMU	56
4.2 VÝBĚR A CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	57
4.3 OBSAHOVÁ ANALÝZA DOKUMENTU A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	59
4.4 ANALÝZA ROZHovorŮ S ODBORNÝMI ZAMĚSTNANCI A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	60
4.5 ANALÝZA ROZHovorŮ SE ZÁSTUPCI VEDENÍ VAZEBNÍ VĚZNICE A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	66
4.6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	69
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
SEZNAM OBRÁZKŮ	77
SEZNAM TABULEK	78
SEZNAM PŘÍLOH	79

ÚVOD

V současné penitenciární praxi bychom profesi sociálního pedagoga hledali marně. Přitom se domnívám, že sociální pedagog by naplňoval mnohé požadavky, kladené na několik profesí v penitenciární praxi. Jelikož ve vězeňství působím již osmnáctým rokem a studuji tento obor, zabýval jsem se mnohokrát také otázkou výběru vhodného pracovního místa v penitenciární praxi, kde mohu i já sám uplatnit studiem nabyté vědomosti a realizovat je tak v praxi, stejně jako ostatní studenti tohoto relativně mladého studijního oboru.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodl rozpracovat toto téma ve své diplomové práci „Sociální pedagog v penitenciární praxi“, jejímž cílem je zjistit reálné možnosti uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v konkrétních funkcích, které jsou v současné době systemizovány v prostředí věznic, vazebních věznic a ústavech pro výkon zabezpečovací detence. Věnovat se budu těm pracovním pozicím, které odpovídají kompetencím absolventa tohoto studijního oboru v kontextu s dosaženým vzděláním.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části - teoretickou a praktickou.

V teoretické části je v první kapitole čtenářům přiblížen prvotní základ sociální oblasti, historie sociální pedagogiky, vývoj české a slovenské sociální pedagogiky a její současné pojetí v ČR a SR. Budu se zabývat samotným vývojem sociální pedagogiky jako vědní disciplíny a jejím vztahem k ostatním vědním disciplínám.

Druhá kapitola diplomové práce je věnována deskripci kompetencí sociálního pedagoga, jeho výchovného působení a dalších pracovní náplní této pomáhající profese. Důraz je kladen také na praktické uplatnění sociálního pedagoga a to nejen z hlediska sociálního a pedagogického, ale také z hlediska legislativního.

Teoretickou část uzavírají kapitoly, ve kterých je stručně charakterizována současná penitenciární praxe a které jsou zaměřeny na charakteristický pracovní rozsah, povinnosti a popisy funkcí vybraných odborných zaměstnanců, působících ve Vězeňské službě ČR. Výsledek jejich součinnosti, program zacházení, je popsán v závěrečné kapitole teoretické části.

Druhá část práce, praktická, je věnována výzkumu a propojení teoretického pohledu s praxí. Cílem výzkumu je ověření možností uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v penitenciární praxi, v konkrétních funkcích, které budou na základě nabytých

znalostí a kompetencí sociálního pedagoga záměrně vybrány v části teoretické. Současně bude zjištěna minimální úroveň požadavků na vzdělání pro výkon těchto vybraných funkcí.

Při výzkumu budou aplikovány metody kvalitativního výzkumu ve formě obsahové analýzy dokumentu a rozhovoru.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA, ETOPIEDIE A PENITENCIARISTIKA

V této kapitole si přiblížíme historii sociální pedagogiky vůbec a to jak globálně, tak i specificky v ČR a SR. V této souvislosti zmíníme některé významné osobnosti, které se svými sociálně pedagogickými myšlenkami podíleli na vzniku a vývoji tohoto oboru. V dalších částech se budeme věnovat současnému pojetí sociální pedagogiky a její transdisciplinární povaze. V závěru kapitoly budou objasněny také pojmy etopedie a penitenciariстика, které se přímo dotýkají penitenciární problematiky.

1.1 Z historie sociální pedagogiky

V první části práce se budeme stručně zabývat historií vzniku sociální pedagogiky. Přestože je sociální pedagogika relativně mladou disciplínou, její kořeny nalezneme již ve starém Řecku v myšlenkách významných antických filozofů, kteří si uvědomovali, že výchova musí podléhat zájmům společnosti. Význam výchovy a vzdělání ve společnosti a pro společnost si uvědomoval a vyzdvihoval především Sókratův žák **Platón**, který v díle *Ústava* zdůrazňoval souvislosti mezi výchovou, vzděláním a společenským postavením člověka. Ve svém posledním díle *Zákony* Platón věnuje požadavkům na správný vývoj dětí a mládeže a výchově rozsáhlou sedmou knihu. Zdůrazňoval, že s výchovou dítěte se musí začít již v nejtětlejším věku tak, aby dítě nebylo výchovou zotročováno, ale ani rozmazlováno. Jako cíl výchovného procesu označil vedení člověka ke ctnostem, k respektu ústavy a státu. Platónův žák **Aristotelés** ve svém spise *Politika* uvádí, že výchova je podřízena společenským cílům, platné ústavě a zákonům. Současně za cíl výchovy stanovil duchovní přetvoření člověka v samostatnou, odpovědnou bytost.¹

V sociálně pedagogickém myšlení vynikal také římský filozof a politik **Seneca**, který se věnoval etice a zdůrazňoval, že moudrost člověka spočívá v jeho schopnosti pomoci druhému.

Ve středověku má značný prostor náboženství, což se projevilo také v zaměření výchovy a ve společenském uspořádání. Katolický filozof, svatý **T. Aquinský** chápe chudobu jako nutný projev společenského pořádku. Základy sociálního učení byly

¹PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. 2012. s. 12 - 13

zakotveny v křesťanské lásce a pomoci bližnímu. Byla to právě církevní zařízení, která se jako první starala o potřebné a začala se uplatňovat také jako zařízení výchovná.²

V období humanismu a renesance (14. – 17. století) se projevuje návrat k antickým myšlenkám a odklon od náboženských doktrín. Ve výchově je zdůrazňován přirozený vývoj a individualita člověka. Filozofická východiska sociální pedagogiky nalezneme zejména v osvícenectví, které se opírá o ideu dobra a spravedlnosti a je ro něj typická snaha změnit mravy a politiku společnosti 18. století. Výchovu jako mocnou hybnou sílu a prostředek nápravy světa chápe např. italský filozof **T. Campanella**, osvícenský francouzský filozof **F. Voltaire** či největší český myslitel, filozof, pedagog a spisovatel **J. A. Komenský**, který velký význam připisuje také výchovnému vlivu prostředí.³ Jeho rozsáhlé dílo je svou aktuálností bezesporu významnou inspirací i pro současnou sociální pedagogiku, zejména v těchto oblastech:

- *„idea síly výchovy a jejího potenciálu při přeměně společnosti,*
- *idea demokratičnosti výchovy a vzdělávání,*
- *akcent na sociální roli školního prostředí,*
- *ucelený koncept nápravy společnosti výchovou.“⁴*

Výchovným vlivem prostředí se zabýval také francouzský filozof a spisovatel **J. J. Rousseau**. Jeho filozofické názory se týkaly nepřirozenosti nerovnosti, chudoby a nebezpečí ztráty práv člověka. Ve výchově odlišuje tři vlivy – přírodu, věci a lidi. Je autorem teorie, vyjádřené v románu *Emil čili o výchově*, že člověk na svět přichází dobrý, ale je podroben společensky dané devastaci. Společnost ho poškozují a zbavují jeho přirozenosti, tedy dobroty. Rousseauova pedagogická idea se dotýkala výchovy dětí v souladu s přírodou, aby byl vychován svobodný člověk.⁵

Vznik sociální pedagogiky ovlivnil také vývoj sociologie. Její zakladatel, francouzský reformátor **A. Comte**, pokládal výchovu za důležitý prostředek socializace. Chápal ji jako stabilizační prvek společnosti, zdůrazňoval její úlohu a nutnost při výchově podřídit individuální zájmy zájmům společenským.

² HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. a kol. *Sociální pedagogika – vývoj a současný stav*. Banská Bystrica: PF UMB, 2009. s. 27

³ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 10

⁴ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 24

⁵ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 32

Charakteristickou pro toto období se stává snaha o praktické řešení sociálních problémů a zaostalosti dětí a mládeže, pocházejících z chudých vrstev. V návaznosti na osvícenectví, které bylo rozšířeno především ve Francii a Německu, vznikaly právě v Německu další proudy, např. pietismus a filantropismus. Pietismus hlásal duchovní obrodu prostřednictvím přísné morálky a niterné zbožnosti a obdobně jako filantropismus propagoval pomoc bližním, chudým a vyřazeným ze společnosti. V důsledku činností těchto hnutí, do kterých se zapojovala značná část inteligence, byly zakládány školy a různé ústavy (chudobince, sirotčince či starobince).⁶

Příkladem vlivu těchto směrů je bezesporu život a dílo švýcarského pedagoga **J. H. Pestalozziho**, který navázal na Rousseauovy myšlenky a své názory na výchovu vyslovil v pedagogickém románu *Linhart a Gertrúda*, kde poukazuje na prostředí jako na zdroj podnětů, které podmiňují účinnost výchovy a výsledky práce školy. Současně v díle formuluje základní pedagogické úvahy, kterými se později zabývala právě sociální pedagogika, např. úvaha o výchovné úloze prostředí, nebo o nezbytnosti užívání záměrných činností při utváření kladných vývojových podnětů v prostředí, které jsou shodné s cíli výchovné práce.⁷ Pestalozzi byl nejen teoretikem, ale v rámci praktické činnosti založil ústav pro výchovu chudých dětí a útulek pro sirotky, čímž položil základy pedagogiky sociální péče. Z tohoto důvodu je také někdy pokládán za zakladatele sociální pedagogiky.

Pojem sociální pedagogika poprvé, v díle *Rukověť vzdělání pro německé učitele*, použil **A. Diesterweg**, ale s tímto pojmem v díle dále nepracoval.

Za zakladatele sociální pedagogiky je nejčastěji považován německý filozof a pedagog **P. Natorp**, který věřil, že vlivem výchovy se bude svět postupně zdokonalovat, což povede k dosažení vytoužené společenské jednoty, z čehož dle Natorpa vyplývá dvojí úkol výchovy:

- zdokonalovat a zušlechťovat jednotlivce,
- jejich prostřednictvím vytvářet společenskou jednotu.⁸

⁶ MÜHLPACHR, P., a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011. s. 61

⁷ WROCZYŃSKI, R. *Sociální pedagogika*. Bratislava: SPN, 1968. s. 48

⁸ KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: VUP. 1996, s. 9

Natorp svou koncepci sociální pedagogiky založil na Kantově filozofii, odvolával se také na Pestalozziho a Platóna, jehož považuje za původce úvah o sociální funkci výchovy.

V Německu sociální pedagogika nejen vznikla, ale má zde také největší tradici. Kontinuálně se rozvíjela po celé 20. století. Podle **P. Bartha** je výchova činitelem tvorby historie národa a dokonalost jedince znamená štěstí ostatních. Obdobně jako J. A. Komenský prosazoval, aby základní vzdělání bylo dostupné pro všechny děti napříč všemi společenskými vrstvami v jednotné škole.

Jedním z hlavních představitelů německé sociální pedagogiky je **K. Mollenhauer**, který v ní spatřuje systém společenské pomoci v konfliktních společenských situacích. Úkol sociální pedagogiky spatřuje ve vytváření rovnováhy mezi požadavky jednotlivce a skladbou nároků společnosti.

„V pojetí Mollenhaurově patří pod pojem sociální pedagogiky jak praxe, tj. jednotlivé druhy pečovatelských, výchovných, či ochranných zařízení a společenské iniciativy a činnosti směřující k řešení problému, tak oblast teoretická, která se stará především o pojmosloví, systém a výzkumné metody.“⁹

V Německu je sociální pedagogika propojena se sociální prací. Otázky tohoto vztahu řeší např. **H. Lukas**, který chápe sociální práci jako součást sociální pedagogiky. Mimo činnosti poradenské a pečovatelské do ní zahrnuje také organizování volného času a pomoc potřebným.¹⁰

Po Německu má sociální pedagogika největší tradici v **Polsku**. Vývoj zde je spjat především se jménem **H. Radlinské**, která zde vytvořila koncepci sociální pedagogiky na praxeologických a filozofických základech německých i polských myslitelů. Výchovu považovala za složitý, celistvý a celoživotní proces. Požadovala zpřístupnění kultury pro celou společnost. Po 2. světové válce Radlinská založila první katedru sociální pedagogiky na univerzitě v Lodži. Poukazovala zejména na souvislost mezi plánovanou výchovnou činností a vlivem prostředí.¹¹ Největším přínosem pro další rozvoj sociální pedagogiky se stala její koncepce dialektické souvislosti jednotlivce a prostředí, stejně tak i aktivní účasti pedagoga na přetváření tohoto prostředí.

⁹ PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004. s. 5

¹⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 14

¹¹ WROCZYŃSKI, R. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: SPN, 1968. s. 58

Po roce 1949 byla sociální pedagogika v Polsku, jako i v dalších zemích východního bloku, označena jako buržoazní směr, který nevyhovoval nastupujícímu socialismu. V roce 1957 se konal sjezd sociálních pedagogů, na kterém byly opětovně formulovány funkce a význam sociální pedagogiky ve společnosti.

Z významných polských autorů této doby vzpomeňme např. **R. Wroczyńského**, který v monografii Úvod do sociální pedagogiky vytvořil ucelenou koncepci a podrobně se věnuje profylaxi (prevenci) a kompenzaci (vyrovnávání nedostatků) ve výchově.

Od roku 1989 se polská sociální pedagogika vyvíjí kontinuálně, přibývají další vysoké školy, které se sociální pedagogikou jako vědním oborem zabývají.¹²

Sociální pedagogika se vyvíjela také v dalších zemích, např. v **Rusku**, kde pedagog **S. T. Šackij**, ve vztahu k výchovnému procesu zdůrazňoval význam prostředí, které rozděloval na rodinu, školu a ulici. Byl zakladatelem mnohých dětských klubů, organizoval dětské tábory. Další významný ruský pedagog **A. S. Makarenko** ve svých dílech shrnoval své bohaté zkušenosti s problémovou mládeží, zabýval se také rodinnou výchovou. Ve 30. letech zasáhla ruskou sociální pedagogiku éra „stalinských dogmat“ a vše, co se od nich odchylovalo, bylo potlačováno. Proto se sociální pedagogika začala v Rusku rozvíjet a vymezovat až v 90. letech. Do působnosti sociální pedagogiky je zahrnována i sociální práce, zejména v oblasti sociální rehabilitace dětí a mládeže a práce s osobami narušenými, nepřizpůsobivými, včetně penitenciární péče. Kraus dále uvádí, že je zcela zřejmé, že ve většině zemí tzv. východního bloku byl vývoj v zásadě obdobný.

Ve Švýcarsku má sociální pedagogika, ovlivněná J. H. Pestalozzím, také bohatou tradici. Dochází zde k postupnému sblížení sociální pedagogiky se sociální prací.

V Rakousku je sociální pedagogika vnímána jako součást věd o výchově, v širokém pojetí se zabývá otázkami pedagogické sociologie a teorie výchovy. Obsahuje např. tyto témata: role rodiny ve výchově, vztah učitelů a žáků jako sociálních partnerů, postavení vzdělávací politiky v sociální struktuře apod.¹³

V anglicky hovořících zemích, zejména pak v USA, nebyla sociální pedagogika jako vědní obor zavedena, veškeré sociální problémy sociálně znevýhodněné populace jsou

¹² KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. s. 8

¹³ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 22 - 24

řešeny na poli sociální práce, která zde má bohatou tradici. Vzájemný vztah výchovy a společnosti je řešen v oboru sociologie výchovy.

1.2 Vývoj české a slovenské sociální pedagogiky

Vzhledem k faktu, že od dob první republiky (1918) byla Česká a Slovenská republika sloučena v jeden československý stát, byl i vývoj sociální pedagogiky společný a to až do 1. 1. 1993, kdy došlo k faktickému rozdělení, a obě země se osamostatnily. Další vývoj sociální pedagogiky je sice obdobný, ale na Slovensku probíhá intenzivněji.

Nelze začít jinak, než zmínkou o nadčasovém díle J. A. Komenského, které přispělo k rozvoji pedagogiky nejen u nás, ale i ve světě. Souvislosti Komenského idejí se sociální pedagogikou spatřujeme nejen v jeho pojetí vlivu výchovy na společnost, kde se zabývá otázkou, do jaké míry lze člověka výchovou měnit, ale také v jeho názorech na demokratičnost názorů na vzdělání, tedy snahou prosadit nárok na vzdělání všem lidem bez rozdílu stavu, majetku či pohlaví.¹⁴ Hroncová je přesvědčena, že sociálně pedagogický význam Komenského díla není stále dostatečně prozkoumaný. Vyjádřila také přesvědčení, že myšlenky Komenského o významu výchovy a vzdělávání pro vývoj člověka, rozvoj společnosti a všennápravu světa jsou aktuálním tématem i pro dnešní sociální pedagogiku.¹⁵

Za zakladatele české sociální pedagogiky je považován pedagog a první profesor filozofie na Karlově univerzitě v Praze **G. A. Lindner**. Ve svém posledním díle Paedagogika, které má velký význam pro rozvoj sociální pedagogiky u nás, použil poprvé pojem sociální pedagogika a rozvíjel zde své názory na sociální funkci výchovy. V duchu Komenského myšlenek i on usiloval o demokratizaci výchovy a o zpřístupnění vzdělání pro všechny.

Po roce 1918 se po G. A. Lindnerovi se nenašel žádný výraznější nástupce. Vývoj sociální pedagogiky a její směr určilo, že se touto tematikou začali více než pedagogové zabývat sociologové. Nejvýraznější osobností tohoto směru byl profesor sociologie na brněnské univerzitě **A. I. Bláha**, který se v publikaci Sociologie dětství zabýval vlivem společenského prostředí na rozvoj osobnosti.¹⁶ V druhé kapitole s názvem Sociologická

¹⁴ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 24 - 25

¹⁵ HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. a kol. *Sociálna pedagogika – vývoj a súčasný stav*. Banská Bystrica: PF UMB, 2009. s. 29

¹⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 11 - 12

pedagogika hovoří autor o sociální pedagogice, kde řeší otázku k čemu vychovávat a stanovuje tak výchovné cíle.

Dalším autorem, který podpořil rozvoj sociální pedagogiky v období první republiky, byl pedagog **S. Velinský**, který se ve své monografii *Individuální základy sociální pedagogiky* pokusil o vymezení oboru a jeho úkolů. Za předmět sociální pedagogiky označil rozvoj všech dispozic osobnosti, které lze výchovou ovlivnit a jako úkol stanovil zjišťování činitelů, kteří mohou ovlivnit život člověka ve společnosti a vyhledávání faktorů přispívajících k navozování sociální rovnováhy osobnosti. Toto pojetí však splývá s celou pedagogikou.

Vývoj české sociální pedagogiky byl negativně poznamenán 2. světovou válkou, zejména pak rokem 1948, kdy byla sociologie prohlášena za buržoazní pavědu, kterou nová, socialistická společnost nepotřebuje. Stejný osud postihl i sociální pedagogiku, neboť vzhledem k aktuálním společensko-politickým poměrům se celá pedagogika jevil jako sociální. Až v roce 1967 v díle *Úvod do sociologie výchovy* K. Galla chápe sociální pedagogiku v širším pojetí jako péči o vzdělávání všech sociálních vrstev.¹⁷

*„Zásadní zlom v pohledu na význam sociální pedagogiky nastal až v devadesátých letech 20. století, kdy se naplnily objektivní i subjektivní podmínky pro rozvoj sociální pedagogiky jako relativně samostatné vědy. Došlo k postupnému vymezení předmětu oboru, do výzkumné, publikační a pedagogické práce se zapojila řada odborníků a sociální pedagogika se začala rozvíjet jako bakalářský a magisterský obor na vysokých školách.“*¹⁸

Úsilí vzkřísit českou sociální pedagogiku projevil profesor brněnské univerzity **M. Přadka**, který v díle *Výchova a prostředí* poskytnul první informace o vývoji sociální pedagogiky v zahraničí od konce 50. let 20. století. Sociální pedagogice je věnována také autorova monografie *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*.

Dalším neméně významným představitelem české sociální pedagogiky současnosti je **B. Kraus**, který napomáhá utvářet obor sociální pedagogika a propagovat jeho potřebnost na veřejnosti. Je autorem monografií *Základy sociální pedagogiky*, *K současným problémům mládeže* a mnoha dalších publikací, a to i ve spoluautorství, např. *Člověk, prostředí, výchova*.

¹⁷ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 16 - 17

¹⁸ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 59

Dalšími současnými představiteli české sociální pedagogiky jsou M. Hradečná, V. Poláčková, D. Knotová, S. Klapilová, J. Čech, T. Bůžek, J. Semerád, P. Klíma, Š. Chudý, J. Sekera, S. Bendl a další.

Sociální pedagogiku **na Slovensku** v 60. letech 20. století významně ovlivnil první profesor na Katedře pedagogiky FiF UK v Bratislavě **J. Čečetka**, který v díle *Sociológia v pedagogike* klade důraz na orientaci pedagogiky nejen k psychologii, ale také k pedagogické sociologii. Věnoval pozornost vesnické rodině, školní mládeži, problematice učitelů, vychovatelů apod. Věnoval se také problémům feminizace ve školství, sociální pozice učitelů a jejich ekonomické úrovně či zdravotní otázky.

K zakladatelům slovenské (i české) sociální pedagogiky bezesporu patří **O. Baláž**, který se sociální pedagogice začal věnovat v 70. letech 20. století. V monografiích *Rozvoj spoločnosti a výchova* a *Sociálne aspekty výchovy* popsal sociální podmíněnost výchovy a charakterizoval sociální pedagogiku jako interakci mezi prostředím a výchovou, přičemž využíval a aplikoval metody sociologie výchovy a mládeže.¹⁹

Po roce 1989 se velmi výrazně o rozvoj sociální pedagogiky na Slovensku zasadila **Z. Bakošová**. Věří ve významnou roli výchovy, která je šancí pro současnou společnost. Sociální pedagogiku tak chápe jako koncept životní pomoci člověku, což se také odrazilo v jejím díle *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Sociálního pedagoga řadí mezi pomáhající profese, zaměřuje se na vzájemný vliv školy a rodiny.

Dalšími významnými osobnostmi zabývajícími se sociální pedagogikou na Slovensku jsou J. Hroncová, I. Emmerová, P. Ondrejko, M. Niklová, L. Kamarášová a další.

1.3 Současné pojetí sociální pedagogiky v ČR a SR

Rozmach ve vývoji sociální pedagogiky u nás a na Slovensku přichází až po roce 1989. V literatuře můžeme nalézt mnohá vymezení sociální pedagogiky.

V **širším pojetí**, jehož představitelem je např. Haškovec a do určité míry i Klíma, by sociální charakter měla mít celá pedagogika, orientovaná na celou populaci. Z tohoto důvodu se k širšímu pojetí přiklání také Kraus a Poláčková, neboť v tomto pojetí se

¹⁹ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 19

sociální pedagogika zaměřuje na vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, tedy na utváření optimálního způsobu života ve společnosti.²⁰

V **pojetí úzkém** představuje sociální pedagogiku např. Pedagogický slovník, ve kterém je charakterizována jako aplikované odvětví pedagogiky, které se zabývá výchovným působením na sociálně znevýhodněné a rizikové skupiny mládeže a dospělých, se zaměřením na poruchy rodiny, týrané, zneužívané a zanedbávané děti, resocializaci a reedukaci trestaných osob a na další sociální deviace.²¹ Úzké pojetí lze nalézt také u Mouchy, který spojuje sociální pedagogiku s ústavní výchovou a náhradní rodinnou péčí či u Prokopa, který konstatuje, že ani moderní sociální stát není schopen zcela překonat sociální nerovnosti mezi jednotlivými sociálními skupinami.

V **dvojdimenziálním pojetí** je pak sociální pedagogika chápána jako transdisciplinární obor, zaměřený na roli prostředí ve výchově. Je orientovaný na celou populaci. Toto pojetí zahrnuje **sociální a pedagogickou dimenzi**. Sociální dimenze je dána sociálními podmínkami a situací v dané společnosti. Sociální pedagogika se snaží odhalovat takové sociální procesy, které narušují či znesnadňují průběh socializace jedinců i ohrožených skupin, čímž dochází k určitým rozporům. S takovými podmínkami a rozporů sociální pedagogika počítá a pro optimální rozvoj osobnosti se snaží nalézat vhodná východiska a řešení. Pedagogická dimenze pak spočívá v realizaci společenských nároků, cílů a požadavků a v minimalizaci vznikajících rozporů pedagogickými prostředky a to všude tam, kde standardní výchovné postupy selhávají.

Většina autorů se přiklání k širšímu pojetí sociální pedagogiky, tedy kloní se k názoru, že se „...sociální pedagogika zaměřuje na každodennost života jedince, na zvládání životních situací bez ohledu na věk, akcentuje ochranu jedince před rizikovými vlivy a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které se snaží uvádět do souladu individuální potřeby a zájmy jedince s možnostmi společnosti.“²²

Z výše uvedeného vyplývá, že základními funkcemi sociální pedagogiky jsou funkce preventivní (profylaktická) a terapeutická (kompenzační). V oblasti prevence, zejména pak primární prevence je kladen důraz na analýzu prostředí a utváření zdravého způsobu života. Sekundární prevence je zaměřena na vyhledávání lidí, u kterých by se dalo

²⁰ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. s. 12

²¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál, 2003. s. 217

²² KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 46

očekávat rizikové chování s cílem těmto osobám poskytnout pomoc. Terapeutická funkce spočívá ve specifických přístupech k lidem, kteří mohou pro společnost představovat specifické problémy (např. trestaní, nepřizpůsobiví) a lidé vystaveni rizikům vzhledem ke svému znevýhodnění (nezaměstnaní, imigranti apod.).²³

Další autoři, např. Bakošová, zdůrazňují otázku životní pomoci při vypořádávání se s životními úkoly, změnami či problémy. Cílem je hledání optimálních kompenzací těm, kteří nejsou schopni samostatně se postarat o své záležitosti.

Různá pojetí sociální pedagogiky shrnuje Bakošová do následujících čtyř směrů:

- Sociální pedagogika objasňující vztahy prostředí a výchovy (Wroczyński, Baláž, Přadka, Nohl).
- Sociální pedagogika zaměřená na výchovu a právní nárok na ni (Mess, Jacobi, Schmitz).
- Sociální pedagogika jako životní pomoc (Schilling, Bakošová, Emerová, Hudecová).
- Sociální pedagogika zaměřená na deviace sociálního chování (Huppertz, Gabura, Komárik).²⁴

V literatuře nalezneme také širší výčet přístupů k sociální pedagogice. Jeden z nich uvádí také Hroncová, která oproti Bakošové uvádí také tyto:

- Sociální pedagogika jako normativní věda, zkoumající výchovné ideály ve vztahu ke společnosti (Natorp, Mollenhauer).
- Sociální pedagogika jako odpověď na problémy moderní společnosti (Marburger).
- Sociální pedagogika jako věda o všech aspektech výchovy (Baláž, Kraus).
- Sociální pedagogika jako terciární výchovná instituce, zaměřená na děti a mládež (Schilling).
- Sociální pedagogika jako teorie sociální práce (Ondrejko).²⁵
- Sociální pedagogika jako aplikace rozvíjení etiky, výchovy a prosociálního chování (Strieženec).

²³ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 69

²⁴ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 20 - 21

²⁵ HRONCOVÁ in KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 14

Sociální pedagogiku jako široce pojatou hraniční disciplínu chápe např. Hradečná. Zdůrazňuje její transdisciplinární povahu a poukazuje na to, že tím sociální pedagogika překračuje problematiku edukačního prostředí a zasahuje jak makrosociální hledisko výchovy (kulturní a politický stav společnosti, její hodnotový systém), tak i mikrosociální hledisko (rodina, škola, sociální skupiny).

Závěrem zmiňme Krausův náhled na sociální pedagogiku, kterou vnímá jako obor, zaměřený na sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti, nabízející možnosti pomoci utvářet optimální způsob života. Za předmět zájmu považuje koncipování těchto postupů vedoucích k optimalizování a usměrňování životních situací a procesů s důrazem na vnitřní potenciál a aktivitu jedince. Poukazuje také na to, že sociální pedagogika musí reagovat na globální společenské změny a proměny, které sociální pedagogika zkoumá a analyzuje jejich podmínky a podobu.²⁶

1.4 Transdisciplinární charakter sociální pedagogiky

Jak už bylo v textu několikrát zmíněno, sociální pedagogika má transdisciplinární a integrační charakter. Sbírá a rozvíjí své teoretické poznatky z různých pedagogických, společenských a dalších vědních disciplín. Nejblíže má k sociologii a pedagogice, ale také k filozofii, etice, psychologii, politologii, teologii a k právním a medicínským vědním oborům.²⁷

Sociální pedagogika má nejvýznamnější vazbu se **sociologií**, která jí poskytuje široké poznání o fungování společnosti, její struktuře a společenských procesech. To následně umožňuje uvažovat o společenských cílech a strategiích v edukační oblasti. Ze všech sociologických disciplín má k sociální pedagogice nejblíže k sociologii výchovy, k sociologii města, venkova, rodiny, dětí a mládeže či k sociologii životního způsobu.²⁸

Sociální pedagogika má těsné vazby i s **psychologií**, zejména pak se sociální, všeobecnou a s psychologií osobnosti. Sociální pedagogika, za účelem správného sociálně výchovného působení, využívává poznatků těchto disciplín k pochopení osobnosti člověka a jeho jednání a chování.

²⁶ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 66

²⁷ LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011. s. 39

²⁸ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. s. 13

K pochopení osobnosti jako objektu výchovného působení přispívá také **biologie** spolu s některými **medicinskými disciplínami**, které přispívají k pochopení biologických aspektů výchovy. Jedná se zejména o neurologii, psychiatrii, geriatrii (zabývá se problematikou zdravotního stavu ve stáří, zvláštnostmi chorob, jejich diagnostikování a léčení u starých lidí) a sociální lékařství (zabývá se zdravím populace a péčí o zdraví ve společnosti).

Stejně jako v případě všech ostatních vědních disciplín je i pro sociální pedagogiku základním teoretickým východiskem **filozofie**, která zodpovídá nejobecnější otázky vztahů člověka k přírodě, k druhým lidem, ke společnosti i k sobě samému. Sociální pedagogice nejbližší je pak antropologie, která učí o člověku, o jeho podstatě, původu a poslání. Významným pramenem sociální pedagogiky je také filozofie výchovy a etika.²⁹

Vzhledem k tomu, že sociálně pedagogické působení je v zásadě neziskovou sférou, nalezneme zde vztah i s **ekonomií**, která sociální pedagogice poskytuje poznatky o získávání prostředků pro její činnost či sociální pomoc.

Stejně tak **politologie** je zdrojem pochopení politického vývoje ve státě i ve světě a zejména pak v oblasti sociální a výchovně-vzdělávací úlohy státu. Pro pochopení podstaty a fungování právního státu je sociální pedagogika spjata s **právními disciplínami**, zejména pak s právem občanským, rodinným i trestním, které poskytují poznatky o normách sociálně-výchovné činnosti.

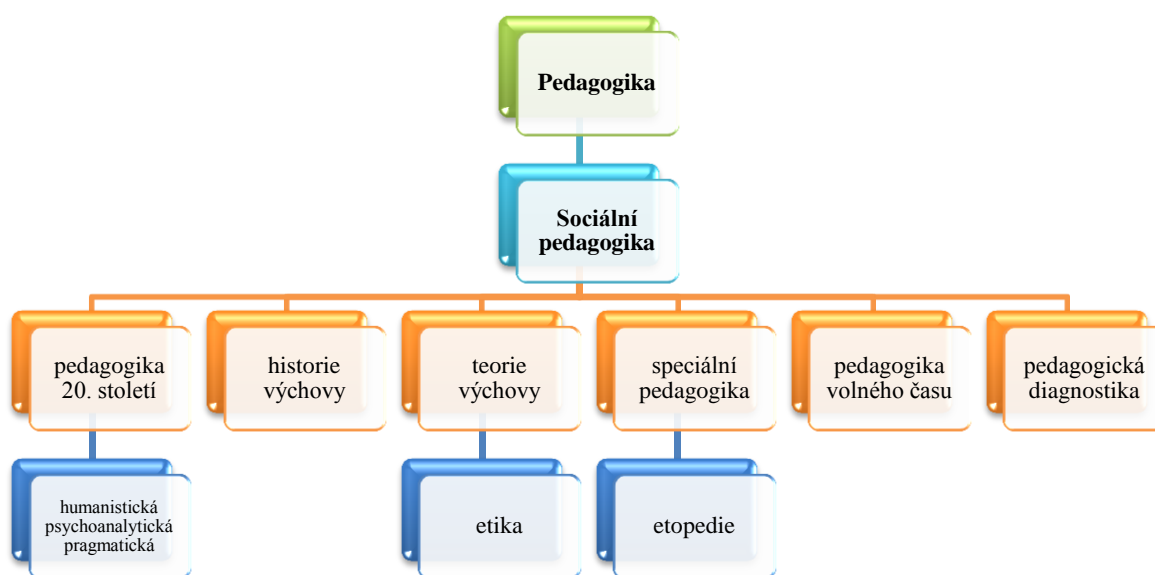
Další dimenzi sociální pedagogice nabízí také **teologie**, která pomáhá sociálně pedagogickým pracovníkům prohloubit duchovní život, hodnotovou orientaci a etický kodex.

V neposlední řadě stojí **ekologie**, která řeší otázky působení člověka a přírody. Tato problematika je v současné době velmi naléhavá a věnovat pozornost se jí musí také ze sociálně-výchovného hlediska.

Postavení sociální pedagogiky v kontextu ostatních pedagogických věd je znázorněno v následujícím obrázku č. 1, z něhož je patrné, že sociální pedagogika vychází z **pedagogiky** obecné a souvisí s ostatními pedagogickými disciplínami, ze kterých se mohou vytvářet další vztahy a vazby.

²⁹ LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011. s. 41

Obr. 1. Vztah sociální pedagogiky k pedagogickým vědám.

Zdroj: BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 76

Sociální pedagogika čerpá podněty ze směrů a proudů pedagogiky 20. století. Např. z humanistické pedagogiky se inspiroje důrazem na lidské potřeby, z psychoanalytické pedagogiky pak získává pojetí výchovy s cílem nalézt soulad mezi pudy a morálkou.

Historie výchovy je zdrojem teoretických názorů významných osobností pedagogiky, které zahrnují charitativní, opatrovnické a výchovné aspekty.

Teorie výchovy, jmenovitě pak etika, poskytuje sociální pedagogice mravní hodnoty (čestnost, spravedlnost, důstojnost), ke kterým by edukační proces měl směřovat a které jsou cestou k celistvosti a integraci člověka.³⁰

Se sociální pedagogikou má společný pedagogický základ také **pedagogika speciální**. Tyto obory mají společnou terminologii, klientelu a proces hledání řešení vztahu integrace a sociálního prostředí. Mnoho společného mají také ve vztahu k výchově, převýchově a terapii sociálně a emocionálně narušených dětí, dětí hyperaktivních, ohrožených, závislých či zneužívaných a týraných.

³⁰ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 77 - 79

Na poli speciální pedagogiky existuje oblast, která mimořádně těsně koresponduje se sociální pedagogikou. Je to etopedie, která se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním dětí, mládeže a dospělých, kteří mají poruchu chování. Někteří speciální pedagogové dokonce soudí, že etopedie byla násilně spojena se speciální pedagogikou a proto otázky ústavní, náhradní výchovy, sociální prevence, poradenství apod. nemají potřebný sociální rozměr a etopedie tak hledá souvislosti a zejména oporu v sociální pedagogice.³¹

Vztah sociální pedagogiky a pedagogiky volného času lze spatřovat zejména při řešení otázek volného času jako důležitého faktoru prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Pedagogiku volného času je možné považovat, stejně jako v Německu, za součást sociální pedagogiky při zachování specifík obsahu obou věd o výchově a člověku.

Pedagogická diagnostika svou činností napomáhá sociální pedagogice při rozpoznávání a zhodnocování determinujících činitelů, působících na utváření osobnosti a ovlivňujících výchovu, postoje, nebo vztah jednotlivce k okolí a k sobě samému.³²

Ze všech zmiňovaných oborů má k sociální pedagogice nejbližší obor **sociální práce**, který u nás v posledních letech zaznamenal značný rozvoj, stejně jako sociální pedagogika. Jedná se o obor, který se zabývá činnostmi s cílem upravit či předcházet problémům jednotlivců i skupin, které pramení v konfliktech osobní potřeby s potřebami společnosti. Cílem je zlepšování kvality života, v praxi se jedná o realizaci sociální politiky státu. Blízkost oborů vede až k názoru, že sociální pedagogika je akademičtější a je jakousi teoretickou oporou sociální práce. Přesto je v našich podmínkách, díky genezi sociální práce v devadesátých letech, jejich vztah možno charakterizovat jako diferencovaný, bez vzájemného propojení. Jinak je tomu např. v Německu, kde došlo k praktickému ztotožnění obou disciplín (identifikační vztah), či na Slovensku, kde můžeme vztah sociální práce a sociální pedagogiky definovat jako konvergentní, tedy došlo k jejich vzájemné integraci při zachování určité autonomie obou disciplín.³³

1.5 Penologie a penitenciaristika

Vzhledem k tématu práce je nebytné alespoň v krátkosti představit tyto speciálně pedagogické obory, které se přímo dotýkají penitenciární problematiky.

³¹ LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011. s. 42

³² BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 79

³³ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. s. 14 - 15

Věda o trestu a trestání se nazývá penologie. Tento pojem vznikl sloučením dvou slov, latinského slova poena (trest) a řeckého logos (slovo, nauka).

Fábry společně s Novákem, stejně jako mnozí další autoři uvádějí, že penologie je interdisciplinární vědní disciplína, komplexně se zabývající výkonem a účinností všech druhů trestů a ochranných opatření ve filozofických, sociálních, etických, psychologických, pedagogických, technických i lékařských souvislostech. Penologie se orientuje na pachatele z hlediska jeho možné převýchovy v souvislosti s prostředím, kde se daný trest či ochranné opatření vykonává.³⁴

Sochůrek se přiklání k pojetí penologie Černíkové, která tuto chápe jako vědu o trestu a trestání, jež se zabývá jejich účinky z hlediska volby odpovídajícího zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k jeho recidivě.³⁵

Mimo výše uvedenou hlavní úlohu penologie, zkoumat účinky trestů a trestání a účinnost různých druhů trestů, shrnul Štěrba další úkoly penologie takto:

- „studuje vývoj penologických myšlenek,
- zkoumá sociálně-psychologické procesy, jevy, vztahy a zákonitosti, které vznikají v důsledku aplikování trestu,
- zkoumá fyzickou a psychosociální realitu pachatele (jeho zdravotní stav, nemoci, úrazy, jeho sociální zázemí, věk, dosažené vzdělání),
- zkoumá, ověřuje a koncipuje přístupy výchovného zacházení s odsouzenými, aby bylo dosaženo co nejefektivněji účelu trestu,
- zkoumá systém institucí a jejich funkcí při realizaci zákonného postihu,
- zkoumá a hledá i jiné sankce, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů (ochranná opatření, alternativní tresty).“³⁶

Štěrba zdůrazňuje, že penologie se zabývá problémy, zákonitostmi a vztahy, které vznikají konfliktem jedince se zákonem, zohledňují reakce společnosti na toto jednání a jejich účinků na pachatele a končí jeho reintegrací do společnosti. To vše za intervence státních i nestátních institucí a organizací. Zdůrazňuje důležitost kontinuity zacházení s pachatelem v celém procesu.³⁷

³⁴ FÁBRY, A., NOVÁK, I. *Základy penologie*. Bratislava: PFUK, 1995. s. 16 - 17

³⁵ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. Liberec: PeF TU, 2007. s. 8

³⁶ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: Armex Publishing, 2007. s. 9

³⁷ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: Armex Publishing, 2007. s. 9

Součástí penologie je také věda, jejíž název vznikl z latinského pojmu *paenitentia*, což lze přeložit jako trestnost, či nápravu. Tato věda se nazývá penitenciaristika, jinak také penitenciární věda. Jejím předmětem zájmu jsou komplexní mimoprávní souvislosti pouze jednoho druhu trestu a to výkonu trestu odnětí svobody a jeho účinnost z hlediska interdisciplinárního přístupu.³⁸

Jůzl pro penitenciaristiku používá také název vězeňská věda. Ta se v Kýrově pojetí zabývá výkonem a účinností nepodmíněného trestu odnětí svobody z hlediska obecných a zvláštních podmínek, užitých metod, forem a prostředků nápravně výchovné činnosti. Penitenciaristika vychází z poznatků mnoha vědních disciplín, aplikovaných do vězeňského prostředí, zejména pak z penitenciární psychologie, pedagogiky, sociologie a práva.³⁹

³⁸ FÁBRY, A., NOVÁK, I. *Základy penologie*. Bratislava: PFUK, 1995. s. 17

³⁹ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. s. 5

2 PROFESE A KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA

2.1 Profese sociálního pedagoga

Obecně pojem profese chápeme jako užší, specifické pojetí pojmu povolání, které je jednou z elementárních charakteristik člověka. Pojem **profese** pak označuje specifickou skupinu povolání, která všeobecně vyžadují vyšší kvalifikaci a která jsou založena na dlouhé teoretické přípravě.

Profesi lze charakterizovat ze čtyř hledisek:

- **Ekonomické hledisko** zahrnuje profesní skladbu obyvatel, příjmovou diferenciaci, ale také nabídku i poptávku v jednotlivých povoláních apod.
- **Z hlediska právního** aspektu je pozornost zaměřena na aplikaci zákonů či předpisů.⁴⁰ Kraus za nejdůležitější hlediska považuje psychologický a sociologický aspekt.
- **Psychologický aspekt** se dotýká individuálních charakteristik a osobnostních předpokladů sociálního pedagoga.
- **Sociologický aspekt** pak sleduje profesi z pohledu společensko-ekonomicko-kulturní a politické podmíněnosti vzniku, významu, ale také působení profese, kdy jádrem jsou vztahy, které ovlivňují jak přípravu na vybrané povolání, tak i společenské souvislosti realizace tohoto povolání.⁴¹

Sociální pedagogika je řazena mezi pomáhající profese zejména pro svou výraznou humanistickou orientaci založenou na potřebě pomáhat druhým a na důrazu na respektování potřeb klientů. Vzhledem k proměnlivosti pole působnosti sociálního pedagoga je obtížné zřetelně definovat jeho profesi.

Bakošová definuje sociálního pedagoga jako odborníka, „...který je teoreticky i prakticky připravený ve vysokoškolském magisterském studiu oboru pedagogika, filozofického, pedagogického či sociálního zaměření na sociálně-výchovnou činnost. Je odborníkem, jehož všeobecné kompetence spočívají v pomoci a podpoře dětem, mládeži,

⁴⁰ MÜHLPACHR, P., a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011. s. 239

⁴¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 197

dospělým, rodičům (andragogika, geragogika) a jejich podpoře v situacích vyrovnání deficitu socializace hledání možnosti zlepšení kvality života prostřednictvím výchovy, vzdělávání, prevence, poradenství.“⁴²

Klíma charakterizuje sociálního pedagoga jako specializovaného odborníka vybaveného teoreticky, prakticky a koncepčně pro záměrné působení na osoby a sociální skupiny především tam, kde životní způsob a praxe těchto jednotlivců či sociálních skupin se vyznačuje destruktivním uspokojováním potřeb a problematickým utvářením vlastní identity.⁴³

Obecnou definici uvedené profese nabízí také Kraus, který sociálního pedagoga vnímá jako pracovníka, který na profesionální úrovni řídí a organizuje výchovný proces a působí na subjekty výchovy v rovině integrační a rozvojové.

- V integrační rovině se sociální pedagog zaměřuje na potřeby těch osob, které vyžadující odbornou pomoc a podporu. Především jde o osoby v psychickém anebo sociálním ohrožení, které nejbližší okolí vnímá jako překážku anebo zdroj vlastního ohrožení.
- V rovině rozvojové jde o sociální profylaxi a nápravnou činnost týkající se nejen dětí a mládeže, ale celé populace. Jedná o záměrné působení na jednotlivce tak, aby si utvořil nový, správný životní styl, který nepovede k poškozování sebe i jiných lidí, ale který umožní hodnotně a užitečně naplnit volný čas.⁴⁴

Plšková vidí sociálního pedagoga jako odborníka, který se na základě vědomostí a kompetencí získaných systematickým studiem sociální pedagogiky a dalších vědních disciplín, umí orientovat v problematice společenských jevů a v sociálně pedagogickém dění. Jako takový je schopen využívat poznatky všech studovaných disciplín a to jak ve společenských souvislostech, tak i v profesních aplikacích, v aktuálních problémech evropské integrace, multikulturality a stále se stupňujících nároků na harmonický a trvale udržitelný vývoj naší společnosti.⁴⁵

⁴² BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 192

⁴³ KLÍMA in KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 198

⁴⁴ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 198

⁴⁵ PLŠKOVÁ, A. *Quo vadis, sociální pedagogiko?* In: *Prevence*. 2012, roč. 9, č. 9, s. 8

2.2 Obecně o kompetencích

Pojem profese lze spojit s pojmem **profesní kompetence**, který chápeme jako popis profesních kvalit. Pojem kompetence pochází z anglického slova znamenajícího příslušnost či způsobilost. Kořeny pak směřují k latinskému výrazu „competere“ (mít společný cíl, setkávat se).

Pojem kompetence tedy označuje schopnosti, předpoklady jedince nebo skupiny, instituce či organizace zvládnout určitou činnost, situaci, respektive posuzovat určité jevy s vědomím širších souvislostí, nebo z odborného hlediska.⁴⁶

Veteška a Tureckiová definovali pojem kompetence „... jako jedinečnou schopnost člověka úspěšně jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě integrovaného souboru vlastních zdrojů, a to v konkrétním kontextu různých úkolů a životních situací, spojenou s možností a ochotou rozhodovat a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.“⁴⁷

Havrdová se přiklání k definici britské organizace NCVQ (Národní rada pro odborné kvalifikace), která se věnuje rozvoji vzdělání, založeném na kompetencích. NCVQ definuje kompetence jako „... široký pojem, který zahrnuje schopnost přenášet znalosti a dovednosti do nových situací v dané oblasti povolání. Zahrnuje organizaci a plánování práce, inovaci a vyrovnání se s ne-rutinními činnostmi. Zahrnuje takové kvality jako osobní efektivitu, která je na pracovišti potřebná při zacházení se spolupracovníky, manažery a klienty.“⁴⁸

Profesní kompetence je pojem, zahrnující dovednosti, postoje, znalosti a zkušenosti, které sociální pedagog uplatňuje při své činnosti. Postihují odborné předpoklady a způsobilosti nezbytné pro výkon profese. Formují se postupně a v závislosti na vzdělávání a postupném získávání zkušeností se v průběhu profesní dráhy dále rozvíjejí.⁴⁹

Klíčovými kompetencemi pak chápeme takové charakteristiky osobnosti, jež umožňují člověku jednat adekvátně a efektivně a to v nejrůznějších situacích. Je nutno mít

⁴⁶ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník. 2. svazek, P-Ž*. Praha: Karolinum, 1996. s. 503

⁴⁷ VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. s. 27

⁴⁸ HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. s. 41

⁴⁹ VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem. Co by měl vědět o své profesi*. Praha: PeF UK, 2007. s. 28

na paměti, že kompetence nejsou založeny pouze na teoretických vědomostech, ale také na aktivitách.⁵⁰

Belz uvádí, že pojem **klíčové kompetence** jako první v roce 1974 popsal profesor Mertens. Označuje je jako klíčové, neboť napomáhají při vyrovnání se se skutečností a zvládnání nároků flexibilního světa práce.

Uvádí také základní výčet klíčových kompetencí:

- **„Základní kompetence:** základní myšlenkové operace jako předpoklad kognitivního zvládnání nejrůznějších situací a požadavků.
- **Horizontální kompetence:** získávat informace, porozumět jim, zpracovávat je a chápat jejich specifčnost.
- **Rozšiřující prvky:** Základní vědomosti v rovině fundamentálních kulturních technik (početní operace) a znalostí důležitých pro určité povolání (technika měření, ochrana práce, zacházení s náradím).
- **Dobové faktory:** Doplnovat mezery ve znalostech vzhledem k novým poznatkům (moderní dějiny a literatura, počítání s množinami, ústava).“⁵¹

V pedagogickém slovníku jsou kompetence definovány jako soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven pracovník, aby byl schopen efektivně vykonávat své povolání.⁵² Přitom jsou zde rozlišovány kompetence osobnostní a profesní. Profesní kompetence se jednak vztahují k obsahové složce profese, ale také k dalším složkám sociálně pedagogické práce, např. k diagnostické, řídicí, komunikativní či autoevaluační oblasti. Do oblasti osobnostní kompetence pak patří např. tvořivost, schopnost řešit problémy, zodpovědnost, sociální vnímavost a reflexivita, ale také schopnost týmové spolupráce.

⁵⁰ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 75

⁵¹ BELZ, H. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001. s. 28

⁵² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál, 2003. s. 103 - 104

2.3 Kompetence sociálního pedagoga

Pracovní činnosti sociálního pedagoga mají povahu nejen výchovného působení ve volném čase, spočívající ve vytváření vhodných volnočasových aktivit, ale také povahu poradenské činnosti, reedukační a resocializační péče i terénní práce, a to jak se zaměřením na děti a mládež, tak i na lidi dospělé a staré. Sociální pedagog může ale také pracovat s rodiči, spolupracovat s pedagogickými pracovníky, sociálními pracovníky a dalšími odborníky. Musí také předpokládat jisté organizační či manažerské činnosti, stejně jako činnosti koncepčního, metodického a výzkumného charakteru. Odtud pak vyplývají příslušné kompetence.⁵³

Procházka ve své publikaci sdílí názor, že vystižení opory respektu k profesi sociálního pedagoga je velice složité. Proto se přiklání k tomu, že je nezbytné nejprve stanovit oblasti profesních činností. Uvádí následující skupiny předpokladů, odpovídajících funkcím a cílům, ve kterých se sociální pedagog angažuje při plnění svých úkolů:

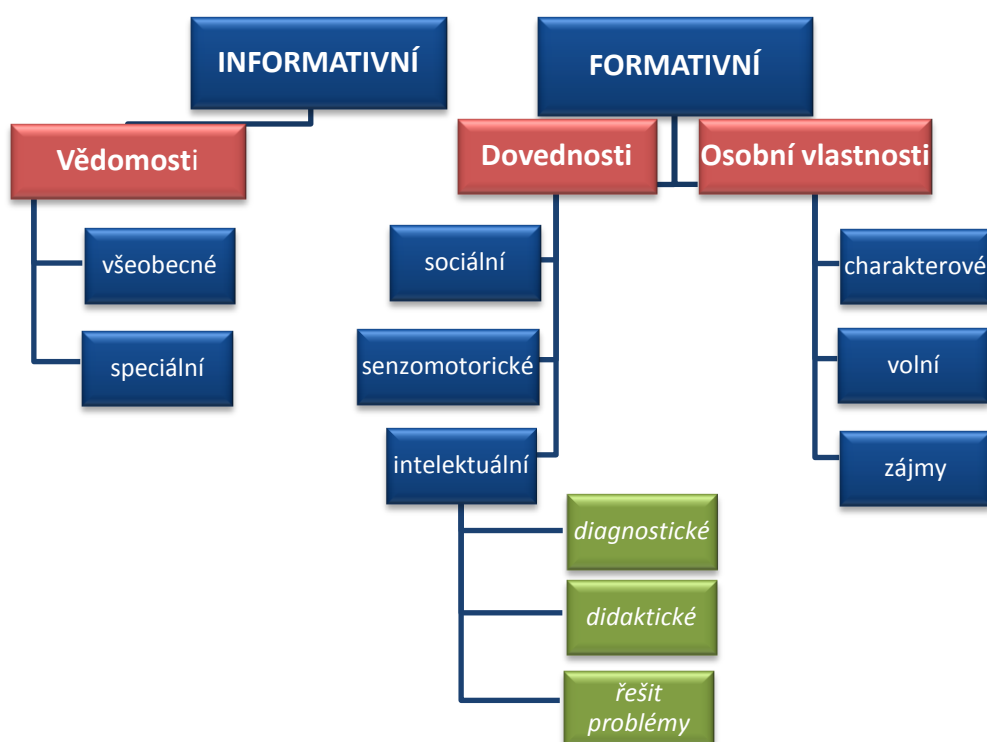
- **kompetence oborová** – zahrnuje požadavky na osvojení vědeckých základů oboru, umožňujících vhled do řečených situací, v nich se orientovat a nacházet východiska;
- **kompetence psychologicko-poradenská** – schopnost vytvářet podmínky pro poradenství (motivovat klienty ke spolupráci, k poznávání, aktivizovat jejich sebevýchovu, ovládat umění rozhovoru, nebo schopnost individualizovat přístup ke klientu v závislosti na závažnost jejich případu, jejich osobnosti či hloubky intervence a schopnost situaci interpretovat);
- **kompetence komunikativní** – ve vztahu ke klientům, k vlastním kolegům, nadřízeným a jiným sociálním partnerům;
- **kompetence organizační a řídicí** – schopnost projektovat a plánovat svou činnost, navozovat a udržovat řád při své práci;
- **kompetence diagnostická a intervenční** – porozumění jak klient myslí, cítí a jedná a pochopení příčin jeho jednání, a schopnost určit, jak jim pomoci;

⁵³ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 35

- **kompetence reflexe vlastní činnosti** – sebeanalýza vlastní činnosti, schopnost vyvodit důsledky z vlastních poznatků a případně modifikovat své chování, přístupy či metody.⁵⁴

Podle Krause musí sociální pedagog disponovat jistými **kompetencemi**, které rozdělil do skupiny formativních a informativních. Tyto zahrnují určitý **stupeň vědomostí, praktických dovedností** a jistou, **profesionálně-etickou identitu**. Ke grafickému znázornění výše uvedených kompetencí sociálního pedagoga lze využít následující schéma.⁵⁵

Obr. 2. Model kompetencí sociálního pedagoga.

Zdroj: KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 36

⁵⁴ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 79

⁵⁵ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 200

- V případě **vědomostí** sociálního pedagoga klade Kraus důraz zejména na: širší společensko-vědní základ (pedagogika, sociologie, psychologie apod.), biomedicínské znalosti (biologie, somatologie apod.), ale také poznatky práva či např. sociální politiky. Současně musí disponovat speciálními znalostmi (sociální pedagogika, pedagogika volného času, teorie komunikace apod.), a v neposlední řadě také poznatky z oblasti managementu a personalistiky.
- **Dovednostmi** sociálního pedagoga Kraus chápe např. schopnost komunikace a diagnostiky jedince i prostředí, vedení příslušné dokumentace ale také schopnost asertivního řešení problémů či schopnost tvořit projekty apod.
- Do třetí kategorie kompetencí sociálního pedagoga Kraus zařadil **vlastnosti osobnosti**. Zdůrazňuje zejména vnímavost, vyrovnanost, emocionální stabilitu, schopnost sebekontroly, empatii. Uvádí, že pro sociálního pedagoga je nezbytná jistá dávka kreativity, originality a celkové aktivity.⁵⁶

Bakošová v roce 2004 jako první na Slovensku, na konferenci s názvem „Sociálny pedagóg“, pořádané FiF Univerzity Komenského v Bratislavě, uvedla model profesionálních kompetencí, kde rozpracovává kompetence sociálního pedagoga do **pěti specifických oblastí**:

Obr. 3. Specifické kompetence sociálního pedagoga.

Zdroj: BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 193

⁵⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 200

- **Výchovně vzdělávací kompetence** zahrnují kompetence sociálního pedagoga tvořit teorii sociální pedagogiky s využitím znalosti domácích i zahraničních pramenů aktivní výzkumné činnosti a poznání potřeb praxe. V praxi je v oblasti školství, práce, sociálních věcí, vnitra, spravedlnosti či zdravotnictví schopen plánovat, organizovat a metodicky usměrňovat činnost vyplývající ze sociální politiky státu. Zabývá se tvorbou vzdělávacích projektů pro děti, mládež, dospělé, jednotlivce, skupiny a komunity.⁵⁷

Orientuje se v procesu a zákonitostech výchovy, v **oblasti výchovy** dětí a mládeže tyto podporuje v jejich osobním růstu. Rozvíjí a podporuje jejich prosociálnost, lidskost, asertivní jednání, efektivní komunikaci, altruismus, solidaritu, úctu a schopnosti pomáhajícího charakteru.

Sebevýchova je realizována prostřednictvím poznávání osobnosti přes výchovu, prostředí a komunikaci a vede k dalšímu sebezdokonalení osobnosti, směřující k vlastnímu poznání, k přijetí svých nedostatků, k trpělivosti a vytrvalosti přičemž sociální pedagog působí jako vzor toho, jak zvládat nedostatky či vnější i vnitřní podněty, které jsou překážkou k sebevýchově.

Sebevzdělávání, pramenící z vnitřních potřeb kolegů, dětí i mládeže, kterým má pomoci, je sociálním pedagogem podporováno. Současně se sám sebevzdělává z důvodu nabytí a udržení aktuálnosti všeobecných a specifických poznatků, potřebných k výkonu své profese.

- **Kompetence převýchovy** je produktem přípravy sociálního pedagoga v oboru pedagogické diagnostiky, speciální pedagogiky a psychologie osobnosti. Proces převýchovy bývá časově náročný, jelikož výsledky se nedostavují ihned. Proto je nezbytné, aby mezi osobnostní předpoklady sociálního pedagoga figurovala trpělivost, důslednost, pevná vůle a důvěra.
- **Kompetence poradenství** vychází ze dvou hledisek:
 - z **psychologických koncepcí**, jejichž hlavním cílem je umožnění klientům ujasnit si životní cíle, aby dospěli k lepšímu sebepoznání, aby dokázali definovat problém a mohli ho reálně řešit.

⁵⁷ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 193

- z **pedagogických teorií, výchovných situací a nedostatků**, kdy klient nepotřebuje terapii, ale potřebuje se prostřednictvím odborného poradce – sociálního pedagoga zorientovat ve vlastní pedagogické situaci.

Sociální pedagog by měl dle Bakošové být empatickým odborníkem se schopnostmi aktivně naslouchat a při efektivní komunikaci používat takové formy otázek, které umožní zájemci o poradenství pochopení vzniklé situace. Sociální pedagog by měl vždy klientu předložit více alternativ řešení, včetně objasnění jejich důsledků. Klient by měl sám zvolit, které řešení pro něj bude nejlepší. To platí v ideálním případě, tzn., že klient dobrovolně žádá o poradenství, je vnitřně motivován a poradce postupuje profesionálně, tedy nebagatelizuje problém, nezraňuje klienta, naslouchá, je taktní a umožní klientovi záležitost vnitřně zpracovat.⁵⁸

- **Kompetence prevence** spočívá ve schopnosti vykonávat činnost s cílem předcházet, zamezit nebo minimalizovat určité problémy, poruchy nebo jevy. Prevencí rozumíme záměrné, cílové a systematické působení s cílem dosáhnout zlepšení veřejného a duševního zdraví.

Rozlišujeme 3 úrovně prevence: **primární prevence** (univerzální, generální) představuje aktivity zaměřené na předcházení vzniku sociálních deviací; **sekundární prevence** (selektivní, adresná) zahrnuje aktivity, jejichž cílem je působit na rizikové, neboli potencionálně ohrožené jedince a skupiny se zvýšenou pravděpodobností vzniku a rozvoje sociálních deviací. **Terciární prevence** (indikovaná) je zaměřena na sociálně deviantní jedince či skupiny, jejím cílem je dosažení nápravy či zmírnění negativních důsledků sociální deviace v průběhu resocializace a zabránění její recidivě a dopadu sociální deviace na jedince a společnost.⁵⁹

Dle Bakošové se může sociální pedagog podílet na realizaci zejména primární a sekundární prevence, přičemž cíl **primární prevence** spatřuje ve vytvoření takové atmosféry ve společnosti, která by vedla k přijetí a pochopení problémů, ke kterým se i někteří odborníci staví odmítavě až negativisticky,

⁵⁸ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 194 - 195

⁵⁹ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. s. 57 - 58

ovlivnění předsudky (postoj a chování k národnostním menšinám, k romskému etniku, k dětem ulice a bezdomovcům, k dětem z dětských domovů, svobodným matkám apod.). Bakošová předpokládá různý stupeň informovanosti, spolucítění a solidarity lidí s těmi, kteří potřebují pomoc. Navrhuje tak i způsob realizace primární prevence, kterou mohou vykonávat např. sociální pedagogové, dobrovolníci nebo také studenti prostřednictvím letáků, poskytování přímých informací či ukázek nebo samotné práce v komunitě, což může vést k posunu v poznání a k překonání stávajících bariér.

Sekundární prevenci, zaměřenou na úzký okruh mladých lidí, chápe Bakošová jako činnost s cílem poskytnout vybraným skupinám pozitivní vzory chování. Jde o přetváření takových vzorů nežádoucího chování, které byly odpozorovány a naučeny zejména v rodinném prostředí či v prostředí vrstevníků. Na takových aktivitách v rámci komunit se dle Bakošové rovněž mohou podílet sociální pedagogové.

- **Kompetence managementu** vyvěrá z problematiky nutného administrativního postupu na úřadech. Dítě z nevyhovujícího sociálního prostředí potřebuje odbornou konzultaci například u psychiatra, speciálního či sociálního pedagoga. Pro časovou zaneprázdněnost sociálních pracovníků mnoha případy se problém řeší bez takovýchto odborných vyšetření. Bakošová poukazuje na to, že chybí odborník, který by tuto činnost řídil, organizoval, koordinoval a koordinoval. Dle jejího názoru by tuto funkci na úřadech práce či úřadech správy sociálního zabezpečení mohl zastávat právě sociální pedagog.⁶⁰

2.4 Uplatnění sociálního pedagoga v praxi.

Významnou roli na poli uplatnění profese sociálního pedagoga na trhu práce zaujímá legislativní zakotvení této profese. Ta je totiž v současné době pouze okrajově zahrnuta do zákona o pedagogických pracovnících.⁶¹

Dle ustanovení § 16, odst. 2 tohoto zákona může absolvent oboru sociální pedagogika působit jako **vychovatel** pro přímou pedagogickou činnost ve školském

⁶⁰ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 195

⁶¹ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. v platném znění.

výchovném a ubytovacím zařízení nebo v jeho oddělení zřízeném pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve středisku výchovné péče.

Dle dalších ustanovení výše zmiňovaného zákona může sociální pedagog vykonávat také profesi **pedagoga volného času** (§17), který vykonává komplexní či dílčí přímou pedagogickou činnost v zájmovém vzdělávání ve školách a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, **případně profesi asistenta pedagoga** (§20), který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě, ve které se vzdělávají děti nebo žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo ve škole zajišťující vzdělávání dětí a žáků formou individuální integrace.

Profese sociálního pedagoga je také uvedena ve znění ustanovení § 110, zákona o sociálních službách, z něž vyplývá, že sociální pedagog splňuje odbornou způsobilost a může působit jako **sociální pracovník** v rámci těchto služeb. V ustanovení § 109 je stanoven rozsah jeho činností: např. provádí sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, zabezpečuje analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace a další.⁶²

Kraus ve své publikaci představuje širokou oblast mnoha resortů v ČR, (obdobně jako Bakošová v SR) které s pracovníky z těchto oborů počítají. Ne u všech profesí však došlo k zakotvení v rámci zákonných norem. U některých z níže uvedených profesí je také vyžadováno další specializační vzdělání.

Resort školství, mládeže a tělovýchovy

- školní kluby, družiny, domovy mládeže,
- dětské domovy (vychovatel)
- domy dětí a mládeže, střediska volného času,
- instituce ochranné výchovy,
- instituce výchovného poradenství (i ve školách),
- preventivně výchovné péče (koordinátor a metodik prevence, krizová centra);⁶³

⁶² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

⁶³ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 205

Resort kultury

- osvěta a propagace předsudkového jednání tabuizovaných jevů ve společnosti (bezdomovectví, děti ulice, děti z dětských domovů apod.). Podněty tvůrcům na propagaci pozitivních modelů jednání, funkčních rodin či partnerských vztahů. Ochrana dětí a mládeže před mediálním násilím;⁶⁴

Resort spravedlnosti

- penitenciární péče (vychovatelé v nápravných zařízeních, věznicích),
- postpenitenciární péče (mediační a probační pracovník);

Resort práce a sociálních věcí

- sociální asistenti,
- sociální kurátoři pro mládež,
- instituce výchovné péče o seniory,
- ústavy sociální péče;

Resort vnitra

- utečenecké tábory,
- okrsková služba,
- nápravná zařízení,
- kriminální prevence;

Resort zdravotnictví

- psychiatrické léčebny,
- rehabilitační instituce,
- kontaktní centra (protidrogová apod.);

Oblast církevních, společenských a neziskových organizací

- instituce péče o mládež, nadace apod.,
- humanitární a charitativní instituce, střediska křesťanské pomoci.⁶⁵

Jak uvádí Plšková, je absolvent sociální pedagogiky v bakalářském a magisterském studijním programu vzhledem k nabytým kompetencím připraven pro výkon sociálně pedagogických činností a funkcí také v rámci institucí primárního a sekundárního

⁶⁴ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 195

⁶⁵ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 205

vzdělávání, v diagnostických a výchovných institucí a v pedagogicko-psychologických poradnách a to zejména jako:

- učitel předmětů sociální edukace a sociální výchovy,
- výchovný poradce,
- poradce sociální prevence,
- poradce pro management a volbu povolání,
- koordinátor spolupráce s rodinami a institucemi sociálně-právní ochrany dětí.

Plšková také zohledňuje množství se požadavky českých škol na zavedení pracovní pozice sociálního pedagoga, který by zajišťoval komunikaci s rodinou, věnoval by se sociální práci, zlepšování klimatu ve škole, vrstevnickým vztahům a dalším činnostem. I u těchto zmiňovaných profesí však platí výše uvedená Krausova poznámka, že k jejich zavedení je nezbytná změna nomenklatury. Do současné doby není profese sociálního pedagoga zařazena do katalogu práce. IMS Brno patří mezi první instituce, které již před několika roky upozorňovaly na tento stav a předkládaly návrhy na řešení situace. Následně předkládaly návrhy na řešení také další instituce a iniciovaly tak diskusi k tomuto tématu. Lze předpokládat, že s avizovanými novelami některých zákonů se touto problematikou budou zabývat také kompetentní ministerstva.⁶⁶

Česká republika by se tak v této oblasti srovnala se Slovenskem, kde již profese sociálního pedagoga je legislativně ukotvena, zejména pak „*Zákonem o výchově a vzdělávání č. 245/2008 Z. z., platným od 1. 9. 2008, který rozšířil možnosti uplatnění sociálního pedagoga v praxi. Sociální pedagog může na Slovensku pracovat v školských zařízeních výchovného poradenství a prevence, dále v soustavě škol a ve speciálních výchovných zařízeních. Ve škole může působit v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Další legislativní ukotvení této profese je v zákoně č. 448/2008 Z. z., o sociálních službách, platným od 1. 1. 2009 a částečně v zákoně č. 205/2008 Z. z., o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele, kde může sociální pedagog působit na základě získaného pedagogického vzdělání. Vzdělání ve studijním oboru Sociální pedagogika se uznává i v jiných institucích státní správy, vězeňské službě, probační a mediační službě i jinde.*“⁶⁷

⁶⁶ PLŠKOVÁ, A. *Quo vadis, sociální pedagogiko?* In: Prevence. 2012, roč. 9, č. 9, s. 9

⁶⁷ ČEREŠŇOVÁ, M. *Sociální pedagog – teoretická reflexe a praktické možnosti*. Brno: IMS, 2011. Diplomová práce. 99 s. Vedoucí diplomové práce: Zlatica Bakošová. s. 11

3 UPLATNĚNÍ SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA VE VĚZEŇSKÉ SLUŽBĚ ČESKÉ REPUBLIKY

V souladu s názvem této práce se v další části budeme zabývat reálnými možnostmi uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v bakalářském i magisterském studijním programu ve Vězeňské službě ČR.

O vězeňské službě jako takové, spadající do rezortu Ministerstva spravedlnosti, hovoříme až od roku 1993, kdy v návaznosti na listopadové události roku 1989 a pádu komunistického režimu vstoupil v platnost nový zákon o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Tím skončila éra dosavadního Sboru nápravné výchovy České republiky.

Vězeňská služba tak pokračuje v činnosti SNV, ale v duchu humanizace, kterou chápeme jako vytváření důstojných lidských podmínek ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly.

3.1 Penitenciární praxe v ČR

Vězeňská služba ČR spravuje a střeží vazební věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek jejich výkonu. Mimo to plní vězeňská služba řadu dalších úkolů, např.:

- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění;
- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody;
- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody;
- provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby;
- zabezpečuje vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁸

⁶⁸ Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční strážní, v platném znění, § 2

Penitenciární péče je v současné době v ČR zabezpečována ve 25 věznicích, 10 vazebních věznicích a ve 2 ústavech pro výkon zabezpečovací detence, které jsou u nás zřizovány již od roku 2009, v souladu se zněním zákona o vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Konkrétně se jedná o následující zařízení:

- **věznice:** Bělušice, Břeclav, Heřmanice, Horní Slavkov, Jiřice, Karviná, Kuřim, Kynšperk nad Ohří, Mírov, Nové sedlo, Odolov, Opava, Oráčov, Ostrov nad Ohří, Pardubice, Plzeň, Příbram, Rapotice, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice, Všehrady, Vlnařice a Znojmo;
- **vazební věznice:** Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Liberec, Litoměřice, Olomouc, Ostrava, Praha – Pankrác, Praha – Ruzyně a Teplice;
- **výkon zabezpečovací detence** je umístěn při vazební věznici v Brně a při věznici Opava.

Obr. č. 4: Organizační jednotky Vězeňské služby ČR

Zdroj: www.vscr.cz/oj/

Do uvedených zařízení jsou vězněné osoby zařazovány na základě rozhodnutí soudu. Ten, v souladu se zákonem, při rozhodování o typu věznice, do které odsouzeného k výkonu trestu odnětí svobody zařadí, přihlíží jak k závažnosti spáchaného trestného činu, tak i ke stupni společenské nebezpečnosti a k míře případného narušení osobnosti odsouzeného. Toho pak zařadí do příslušného typu věznice, které se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů na věznice:

- s dohledem
- s dozorem
- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou ⁶⁹

Ke dni 20. 2. 2014 bylo v těchto zařízeních umístěno celkem 16 972 osob. Jejich skladba je přehledně znázorněna v následujících tabulkách:

Tab. č. 1: Stav vězněných osob ke dni 20. 2. 2014.

	ženy	muži
dospělí	987	15 837
mladiství	5	105
zabezpečovací detence	3	35
celkem	16 972	

Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

Tab. č. 2: Stav obviněných – výkon vazby ke dni 20. 2. 2014.

	ženy	muži
dospělí	136	2 014
mladiství	2	28
celkem	2 180	

Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

⁶⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění, § 8

Tab. č. 3: Stav odsouzených – výkon trestu ke dni 20. 2. 2014.

	ženy	muži
dospělí	851	13 823
mladiství	3	77
celkem	14 754	

Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

Tab. č. 4: Stav chovanců – výkon zabezpečovací detence ke dni 20. 2. 2014.

	ženy	muži
Opava	0	11
Brno	3	24
celkem	38	

Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

3.2 Vytipování vhodných profesí v rámci Vězeňské služby ČR

Profesí, které nalézají uplatnění v resortu Vězeňské služby ČR je mnoho a to ať už v přímém kontaktu s vězňnými osobami, tak i těch zajišťujících administrativní, technické a další činnosti. Pro náš účel budeme uvažovat jen ty profese, které přímo souvisí s penitenciární péčí, svým působením ovlivňují chování a jednání vězňných osob a které odpovídají kompetencím sociálního pedagoga.

Vedoucí pozice pomineme, neboť tyto zpravidla vyžadují několikaletou praxi a ne každý sociální pedagog tuto podmínku naplňuje. V případě Generálního ředitelství VS ČR a Akademie Vězeňské služby, jako samostatné organizační jednotky Vězeňské služby ČR zpravidla také platí podmínka určité praxe, navíc v těchto organizačních jednotkách není předpoklad přímého působení na vězňné osoby. Dále se tedy budeme věnovat funkcím, které jsou běžné ve věznicích, vazebních věznicích a v ústavech pro výkon zabezpečovací detence ČR. Funkcemi v jednotlivých odděleních výkonu trestu, odděleních výkonu vazby a v odděleních výkonu zabezpečovací detence, které v teoretické rovině odpovídají profilu a kompetencím absolventa oboru sociální pedagogika, jsou: **vychovatel, vychovatel terapeut, speciální pedagog a sociální pracovník.**

3.3 Vychovatel

Profese vychovatele je jednou z nejdůležitějších profesí, které se podílejí na procesu resocializace vězňů a to jak v odděleních výkonu vazby, tak zejména v odděleních výkonu trestu. Základním úkolem **vychovatele oddělení výkonu trestu** je realizace komplexní výchovné, vzdělávací, diagnostické a preventivní činnosti, která je zaměřena na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Přijímá taková opatření, která vedou k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a k realizaci protidrogové prevence v rámci věznice.⁷⁰

Jedná se o profesi, jejíž základní náplní je zacházení s odsouzenými, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic. Ve spolupráci s psychologem vede jemu přidělené odsouzené k přijetí viny a odpovědnosti za spáchané činy. Zajišťuje, aby každý jednotlivý vězeň řádně plnil program zacházení (časově rozvrh vhodných činností sledujících dosažení pozitivních změn v osobnosti a také v chování odsouzeného).

Vychovatel má kázeňskou pravomoc, tzn., že rozhoduje o udělování kázeňských odměn a kázeňských trestů odsouzeným, což se projevuje např. ve vychovatelem zpracovávaném hodnocení jak průběžném, tak i ve zpracovávaném pro potřeby soudu, kterého se aktivně účastní, v případě rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného, či jeho přeřazení do jiného typu věznice.

Angažují se také ve volnočasových aktivitách vězňených osob, především sportovního a vzdělávacího charakteru. Při zájmových, sebeobslužných, rukodělných, sportovních a kulturních činnostech s odsouzenými a při přímé individuální i skupinové práci s nimi se vychovatel např. podílí na přípravě a realizaci zacházení s odsouzenými, vede aktivity programů zacházení (podílí se na jejich sestavování, navrhuje aktualizace a úpravy), organizuje a realizuje pro odsouzené ve spolupráci s ostatními zaměstnanci oddělení hromadné akce volnočasového charakteru.

Vybraný vychovatel se mimo běžnou činnost zaměřuje na komplexní výchovnou, vzdělávací a preventivní činnost v oblasti zájmového vzdělávání, včetně prevence sociálně patologických jevů.

⁷⁰ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 10.

Vychovatel tak představuje hlavní článek celého systému zacházení s odsouzenými, na jeho kvalitách, ať už profesních či lidských a také na jeho osobní angažovanosti v pedagogickém poslání značně závisí úspěšnost procesu žádoucích změn chování a osobnosti vězňených osob.⁷¹

Analogicky lze aplikovat výše uvedené úkoly i na **vychovatele oddělení výkonu vazby**. Specifikem je péče o mladistvé obviněné, v rámci které je základním úkolem vychovatele *„komplexní cílevědomé působení na mladistvé obviněné po dobu výkonu vazby s cílem zmírnit negativní dopad izolace mladistvého jeho vzetím do vazby a zvýšit pravděpodobnost jejich plnohodnotného života po návratu do občanské společnosti; vytváří u nich předpoklady k návyku trávit volný čas po dobu výkonu vazby způsobem uspokojujícím obecné i zvláštní potřeby a zároveň neodporujícímu účelu výkonu vazby a běžným normám občanského soužití; prosazuje a zabezpečuje v maximální míře a rozsahu oprávněné zájmy mladistvých obviněných.“*⁷²

Vychovatel oddělení výkonu vazby se podílí na tvorbě, přípravě, koordinaci a realizaci měsíčního plánu činnosti a vhodných preventivně výchovných, zájmových, vzdělávacích a sportovních programů. Těchto aktivit se také účastní a některé přímo vede.

Základním úkolem **vychovatele pro detenci**, mimo obecných úkolů vychovatele popsaných výše, je terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence. Vychovatel pedagogicky usměrňuje jemu svěřené chovance, zná sociální vztahy a skupinovou atmosféru v přidělené skupině, podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň chovanců, na pořádek a upravenost ubytovacích prostor a motivuje chovance k přiměřené estetické úpravě. Vykonává také kázeňskou pravomoc.

Má přehled o chovancích, kteří mají sklony k sebepoškozování či útěkům, o chovancích vytypovaných jako možné objekty napadení nebo možné pachatele násilného jednání a o chovancích, kteří jsou vyšetřováni nebo obžalováni z případné trestné činnosti. Vytypovává chovance s aktuálními psychickými problémy a upozorňuje na ně odpovědné zaměstnance. Zabezpečuje také nezbytnou zvýšenou individuální pedagogickou péči chovancům v krizových psychických stavech a chovancům se závažnějšími problémy (odmítajících stravu, sebepoškozujících se či se suicidálními sklony).

⁷¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: VŠERS, 2006. s. 60

⁷² Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 20.

Podílí se na sestavování konkrétních programů jemu svěřených chovanců, na aktivitách se osobně podílí. Na základě vyhodnocení jednotlivých aktivit programu a celkového přístupu chovance k naplňování účelu výkonu zabezpečovací detence, vychovatel zpracovává průběžná hodnocení a předkládá návrhy hodnocení chovanců, které slouží ke zpracování komplexní zprávy.

Je garantem realizace zájmové, sebeobslužné, rukodělné, sportovní, kulturní a jiné činnosti s chovanci, ve spolupráci s ostatními zaměstnanci organizuje hromadné akce volnočasového charakteru.

Vychovatelé všech oddělení jsou vždy metodicky usměřováni příslušnými speciálními pedagogy.

3.4 Vychovatel - terapeut

Vychovatel-terapeut, za dodržování etických principů souvisejících s jeho profesí, realizuje individuální a skupinové terapie v rámci terapeutických programů a ve specializovaných odděleních věznic a vazebních věznic.⁷³

V rámci koncepce zacházení s odsouzenými ve specializovaných odděleních a terapeutických programech se podílí na zpracování projektů pro jednotlivé kategorie odsouzených, na tvorbě skladby programu zacházení a jednotlivých speciálně výchovných aktivit. Speciálně výchovné aktivity pak podporují postoje a dovednosti, které odsouzeným mohou pomoci k návratu do společnosti a po propuštění vést řádný život. Terapeut při práci s odsouzenými samostatně a tvůrčím způsobem volí adekvátní formy, metody a přístup ke specifickým kategoriím odsouzených, poskytuje poradenství odsouzeným, vede výcvikové, terapeutické, psychoterapeutické a další programy prevence sociálně patologických jevů. Právě v nejrůznějších terapiích, např. ergoterapii, arteterapii, muzikoterapii a dalších, spatřuje Hála těžiště činnosti vychovatele – terapeuta. Realizaci relaxačních, jógových a obdobných metod pak chápe jako prospěšnou a to i v obtížnějších, individuálních případech, které by však měly být v gesci psychologa.⁷⁴

⁷³ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 11.

⁷⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: VŠERS, 2006. s. 62

Terapeut pro detenci poskytuje speciální poradenství a terapii, provádí krizové intervence a zejména realizuje individuální a skupinové terapie, zaměřené na změny postojů k poruše, léčbě, trestné činnosti a k uvědomění si společenské nebezpečnosti, při nichž sleduje kvalitu účasti v programu a všechny změny relevantní ke zpracování komplexních a výstupních zpráv. Podílí se na tvorbě těchto programů, na vyhodnocování úspěšnosti a na navrhování změn v hlavních i dílčích cílech či změn samotných programů.

Spolurozhoduje o výběru konkrétních metod a forem působení a podílí se na vytvoření motivačního a hodnotícího systému pro jednotlivé skupiny chovanců, posuzuje vhodnost a efekt psychoterapie či rehabilitace. V neposlední řadě se zúčastňuje pravidelných supervizí a zvyšuje svou odbornou úroveň.⁷⁵

3.5 Speciální pedagog

Hlavní činností speciálního pedagoga je metodické vedení vychovatelů a koordinace jejich činností. **Speciální pedagog oddělení výkonu trestu** garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň programu zacházení a vytváří podmínky pro realizaci tohoto programu. Současně se aktivně podílí na přímém zacházení s vězni, např. vedením některého z programu zacházení, které se zaměřují na oblast příčin a důsledků páčání trestné činnosti a rozvíjejí takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní jim vést po propuštění řádný život.

V rámci komplexního zacházení s odsouzenými zpracovává koncepci na ucelené období pro jednotlivé kategorie odsouzených, která obsahuje zpravidla cílovou skupinu, složky programu zacházení rozpracované v konkrétních projektech, personální, materiální a finanční zajištění.

Speciální pedagog provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy, jejíž součástí je příslušné doporučení pro program zacházení, přičemž výběr diagnostických metod je na jeho uvážení.

Ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci stanovuje konkrétní programy zacházení svěřeným odsouzeným a vyhodnocuje jejich účinnost.

⁷⁵ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 28.

V případě mladistvých odsouzených spolupracuje speciální pedagog se zákonným zástupcem mladistvého a to zejména v otázce přípravy mladistvého na jeho budoucí povolání.

Speciální pedagog se podílí na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených.

Aktivně se zúčastňuje jednání poradních orgánů ředitele věznice, předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci a navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny.

Z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků provádí orientační pedagogické pohovory, poskytuje poradenskou pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami. Odsouzeným, kteří jsou v krizových psychických stavech, poskytuje individuální pedagogickou péči.

Disponuje kázeňskou pravomocí, podílí se na rozhodování o udělení přerušeni výkonu trestu, povolení volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, vyjadřuje se k výběru odsouzených k zařazení do práce, návštěv bez zrakové a sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění.⁷⁶

Úkoly **speciálního pedagoga oddělení výkonu vazby** mají shodný charakter jako výše popsané úkoly speciálního pedagoga oddělení výkonu trestu. Specificky odpovídá za odbornou úroveň zacházení s obviněnými a potřebnou míru individualizace zacházení, za odbornou úroveň preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů, je odborným poradcem ředitele věznice v oblasti pedagogických aspektů výkonu vazby, a to z hlediska všech zúčastněných (obviněných i zaměstnanců).

Speciální pedagog, stejně jako vychovatel oddělení výkonu vazby, věnuje zvýšenou pozornost zejména mladistvým obviněným, jejichž oprávněné zájmy zabezpečuje (např. zabezpečuje vykonávání povinné školní docházky mladistvých obviněných).⁷⁷

⁷⁶ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 6.

⁷⁷ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 17.

Speciální pedagog pro detenci je garantem specializované práce na úseku etopedie a psychopedie. Zabezpečuje odbornou úroveň realizace vzdělávacího programu. Speciální pedagog koordinuje odbornou činnost vychovatelů pro detenci.

Speciální pedagog je při výkonu své profese povinen dodržovat etické principy související s jeho profesí. V rámci své odborné způsobilosti a v souladu s aktuálním stavem poznání v etopedii a psychopedii volí takové etopedické a psychopedické úkony, které považuje za nejvhodnější. O zamýšleném odborných postupu, o prognóze a dalších důležitých okolnostech musí vždy srozumitelně informovat chovance nebo jeho zodpovědného zástupce. Samozřejmostí je maximální respekt k práci ostatních odborných zaměstnanců a prezentování jednoznačných postojů.

Speciální pedagog pro detenci zejména provádí komplexní pedagogická vyšetření, diagnostikuje speciální vzdělávací potřeby chovanců (realizace vyšetření, dotazníků, pozorování, screeningů, anamnézy), realizuje individuální práci s chovanci (speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, činnosti reedukační, kompenzační, stimulační). Aktivně se podílí na tvorbě programů zacházení a na vyhodnocování jejich úspěšnosti. Průběžné vyhodnocování navržených podpůrných opatření pro chovance se speciálními vzdělávacími potřebami konzultuje s ostatními speciálními pedagogy, rodiči, popřípadě opatrovníky nebo jinými zástupci chovanců.

Při řešení přípravy chovance mladšího 19 let na budoucí povolání spolupracuje s jeho zákonným zástupcem, v součinnosti se sociálním pracovníkem pro detenci. Podílí se na výběru chovanců k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání chovanců. V neposlední řadě podává návrhy na ukončení výkonu zabezpečovací detence.⁷⁸

3.6 Sociální pracovník

Pozice sociálního pracovníka je v české penitenciární praxi nejčastěji obsazována ženami. Sociální pracovník vězněným osobám poskytuje sociálně právní informace a poradenství. Spolupracuje s pracovníky azylových domů, úřadů práce, obecních

⁷⁸ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 29.

i městských úřadů, charitativních organizací a v neposlední řadě s pracovníky probační a mediační služby.⁷⁹

Úkolem **sociálního pracovníka oddělení výkonu trestu** je samostatná sociální práce, zaměřená zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Dbá na zajištění a dodržení standardů kvality poskytovaných sociálních služeb.

Sociální pracovník se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, programů zacházení a na zpracování návrhu vnitřní diferenciaci odsouzených. Podílí se na zpracování konkrétních programů zacházení svěřených odsouzených a na vyhodnocování jejich úspěšnosti, přičemž spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení. Poskytuje samostatné sociálně právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, garantuje kontinuitu sociální práce, v jejímž rámci udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími a to jak v místě věznice, tak i v místě trvalého pobytu odsouzených. V případě potřeby zprostředkuje příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí pravidelné sledování vývoje dítěte, o které odsouzená žena pečuje ve věznici.

Sociální pracovník navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami svěřených odsouzených a podílí se na řešení sociálních problémů. V případě mladistvých, v součinnosti se speciálním pedagogem, požádá zákonného zástupce a příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí o vyjádření k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání; podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, rekvalifikace a vzdělávání.

Vypracovává sociální posouzení, sociální diagnózu a individuální socioterapeutický plán v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení, přičemž výběr diagnostických metod je na jeho uvážení. V rámci individuálního a skupinového zacházení s odsouzenými má jeho práce charakter sociální terapie, směřující k sociální rehabilitaci.⁸⁰

Sociální pracovník oddělení výkonu vazby poskytuje samostatné sociálně právní poradenství. Analyzuje situaci v oblasti sociálně patologických jevů u obviněných, navrhuje a podílí se na realizaci preventivních opatření. Spolupracuje s koordinátorem péče

⁷⁹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: VŠERS, 2006. s. 60

⁸⁰ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 9.

pro občany společensky nepřizpůsobivé nebo se zaměstnancem pověřeným zajišťováním sociálně právní ochrany dětí při odstraňování obtížné situace obviněných a jejich rodin. Spolupracuje se zařízeními ústavní a ochranné výchovy, s orgány obcí, školami, zdravotnickými a školskými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi. V případě mladistvých obviněných vypracovává sociální posouzení a je v kontaktu s orgánem péče o mládež.

Sociální pracovník pro detenci je garantem specializovaných činností souvisejících se sociálními službami, zaměřených na pomoc, poskytování sociálně právního poradenství, a na nácvik sociálních dovedností vedoucích k samostatnosti a soběstačnosti. V rámci vstupní zprávy s příslušným doporučením pro program vypracovává sociální posouzení, sociální diagnózu a individuální socioterapeutický plán. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s chovanci, programů a jejich vyhodnocování a na zpracování návrhů k zařazení do terapeuticko-režimových stupňů, ale také na výběru chovanců k zařazení do práce, rekvalifikace či vzdělávání.

Sociální pracovník pro detenci též garantuje kontinuálnost sociální práce, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě ústavu i v místě trvalého pobytu chovance. Podílí se na řešení sociálních problémů chovanců, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami svěřených chovanců popřípadě s opatrovníky.

Ve vztahu k mladistvým chovancům v otázce jejich přípravy na budoucí povolání spolupracuje s jejich zákonným zástupcem či opatrovníkem a příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí.⁸¹

3.7 Program zacházení

V textu výše byl několikrát zmiňován program zacházení a je tedy nezbytné tento pojem vysvětlit. Pokud přijmeme dogma, že primárním účelem výkonu trestu odnětí svobody je snaha o možnou reintegraci odsouzeného, se zřetelem na individuální osobnost každého jedince, pak program zacházení je prostředkem, jak tohoto cíle dosáhnout, nebo se mu alespoň přiblížit. Jedná se o cílenou aplikaci složek výchovy do penitenciární praxe

⁸¹ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, v platném znění, § 19.

v procesu resocializace a reintegrace vězněné osoby. Tyto programy se dříve nazývaly resocializační programy, ale jak uvádí Jůzl, od tohoto bylo upuštěno z důvodu neadekvátního průběhu a výsledku tzv. resocializace. Ne každý vězeň je po propuštění resocializován, o čemž svědčí také jejich recidiva. Z tohoto důvodu byl název, v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly, inovován.⁸²

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Tato zpráva je shrnutím posudků vychovatele, psychologa, speciálního pedagoga, lékaře, sociálního pracovníka a případně dalších dostupných materiálů. Na základě těchto podkladů je odsouzenému s jeho souhlasem stanoven individuální program zacházení, který obsahuje konkrétní cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Součástí je také určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.

V případě, že si odsouzený sám nezvolí některý z navržených programů zacházení, zúčastní se plnění minimálního programu, který je stanoven vnitřním řádem věznice (dodržování kázně, pořádku a ostatních pravidel vnitřního řádu, dodržování běžných společenských norem a norem upravujících výkon trestu, úklidové a brigádnické práce pro věznici apod.).

Program zacházení je nedílnou a podstatnou součástí penitenciární praxe, která se uskutečňuje, právě jeho plněním. Je také komplexním souborem teoretických a praktických přístupů ke konkrétnímu odsouzenému a prostředkem k jeho převýchově, resocializaci, a nápravě pomocí aplikace poznatků moderních humanitních vědních oborů.⁸³

Náplň programu zacházení je ovlivněna také vnitřními a vnějšími podmínkami a možnostmi konkrétní věznice. Vnějšími podmínkami věznice rozumíme její lokaci, stavebně technické vybavení, rozlohu věznice a další podmínky. Vnitřními pak zejména typ věznice, personální zabezpečení, specializovaná oddělení apod.⁸⁴

⁸² JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. s. 113

⁸³ Zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody*, v platném znění, § 41

⁸⁴ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. s. 119

Programy zacházení jsou zejména směřovány do těchto oblastí:

- pracovní aktivity – pracovní výchova – povinnost odsouzeným pracovat, pokud je do práce zařazen, ukládá zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o významný prvek resocializace, který rozvíjí psychomotorické i manuální dovednosti. Mimo jiné vede k ekonomickému zajištění odsouzeného (hrazení pohledávek), či k získání pracovních návyků a dovedností. Jedná se o práce potřebné k zajištění chodu věznice (údržba, kuchyně), práce vně i uvnitř věznice pro externí zaměstnavatele (úklid veřejných prostor, výroba hraček) a pracovní terapie (zahradka, úklid);
- vzdělávací aktivity – výchova rozumová – cílem je napomáhání snazšímu zařazení jedince do společnosti po jeho propuštění na svobodu. Edukace je zaměřena zejména na dokončení základního vzdělání, vyučení, ale také na získání vysokoškolského vzdělání. Oblíbené jsou také jazykové či počítačové kurzy;
- speciálně výchovné aktivity – mravní výchova – předmětem je skupinová a individuální pedagogická a psychologická péče. Do této kategorie patří nejrůznější terapie v závislosti na zaměření a proškolení odborných zaměstnanců (arteterapie, ergoterapie, tréninky zvládání agresivity, sociálně právní poradenství, pohovory a další);
- volnočasové aktivity – tvoří důležitou složku programu zacházení, cílem je naučit vězněné osoby smysluplně trávit volný čas a vést je ke zdravému způsobu života. Rozlišujeme volnočasové aktivity esteticko-výchovného charakteru (např. kroužky hudební, modelářské, vyšívání, stolních her, ale také sledování televize, videa či hereckých vystoupení dalších vězňů) a sportovního a tělovýchovného charakteru (fitness, stolní tenis, fotbal, nohejbal, tenis). Tyto volnočasové aktivity se významně podporují u mladistvých odsouzených.
- oblast utváření vnějších vztahů – extramurální aktivity – utváření a udržování vztahů s vnějším světem, s rodinou a osobami blízkými (společné vycházky, návštěvy sportovních a kulturních akcí mimo věznici, povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou v rozmezí od 3 do 24 hodin, přerušování výkonu trestu až

na 48 hodin). Tyto aktivity v kladném směru přispívají k soběstačnému životu odsouzeného po jeho propuštění a podporují vytváření vlastního sociálního zázemí. Je nasnadě, že zájem o tyto aktivity ze strany odsouzených je značný. Proto jsou také pro vězňené osoby významným motivačním prvkem.⁸⁵

Úspěšnost plnění programu zacházení je vyhodnocována a aktualizována vychovateli a speciálními pedagogy v pravidelných intervalech.

Řádné plnění zvoleného programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu odnětí svobody bývá pro odsouzené zpravidla silně motivující, neboť za takovéto příkladné jednání může odsouzenému, v rámci kázeňské odměny, být přerušen výkon trestu až na 20 dnů v průběhu kalendářního roku, přičemž tato doba se započítává do výkonu trestu. Současně je hodnocení plnění programu zacházení stěžejním podkladem pro návrh na přearování odsouzeného do jiného typu věznice či pro jednání soudu o případném podmíněčném propuštění odsouzeného na svobodu. To jsou ve vězeňském prostředí skutečně silné motivátory.

Při výkonu vazby ve smyslu předcházejícího textu nehovoříme o programu zacházení, ale o volnočasových aktivitách obviněných.

Závěrem je nutno poznamenat, že i přes veškeré vynaložené úsilí odborníků současné penitenciární praxe při zacházení s vězňenými osobami je jejich reintegrace do společnosti velmi obtížným procesem. Nejvýznamnější úlohu pak sehrává rodinné zázemí propuštěného jedince, neboť podpora propuštěného jedince rodinou a silné sociální vazby významně ovlivňují způsob jeho chování a jednání v životě mimo věznici, a jsou důležitou součástí dokončení procesu reintegrace tohoto jedince do běžného života.

V opačném případě, tedy pokud se nepodaří udržet či znovunavázat tyto vazby, nebo se nepodařilo odstranit škodlivé návyky, se tyto osoby s nejvyšší pravděpodobností vrací zpět do výkonu trestu odnětí svobody, zpravidla pro recidivní chování či jinou trestnou činnost. Dokladem toho je např. amnestie bývalého prezidenta Klause ze dne 1. 1. 2013, kdy z 6.443 amnestovaných vězňů se jich během prvního roku téměř 1.000 vrátilo zpět za mříže.

⁸⁵ JÚZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. s. 123

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V návaznosti na teoretickou část, ve které jsme představili sociální pedagogiku jako vědní disciplínu, popsali jsme profesi sociálního pedagoga a vzhledem k jeho kompetencím jsme poukázali na jeho široké možnosti uplatnění, je empirický výzkum zaměřen na uplatnění absolventa tohoto oboru v současné penitenciární praxi.

4.1 Stanovení cílů a metod výzkumu

Cíl výzkumu spočívá v ověření možností uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v penitenciární praxi v konkrétních funkcích, které byly na základě nabytých znalostí a kompetencí sociálního pedagoga vytipovány v teoretické části. Jedná se o pracovní pozice vychovatel, vychovatel – terapeut, speciální pedagog a sociální pracovník, a to v rámci věznic, vazebních věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence. Současně bude zjištěna minimální úroveň požadavků na vzdělání pro výkon těchto vyjmenovaných funkcí.

Ve výzkumu budou aplikovány metody kvalitativního výzkumu ve formě obsahové analýzy dokumentu a rozhovoru.

Obsahové analýze dokumentu bude podrobena příloha Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 34/2012, v platném znění, s cílem zjistit minimální úroveň požadavků na vzdělání pro výkon výše uvedených funkcí.

Při rozhovorech budou užity otevřené a polouzavřené otázky, které dávají respondentům větší volnost při odpovídání. Otázka pouze nasměruje respondenta na dotazovaný jev, ale neurčuje mu alternativní odpovědi. Podle toho, do jaké míry tazatel dodržuje strukturu připravených otázek, můžeme rozhovor rozdělit do skupin:

- strukturovaný (standardizovaný) rozhovor, pro který je charakteristické použití předem stanovených otázek, v pevně daném pořadí;
- nestrukturovaný (volný) rozhovor na pevně dané téma, odvíjí podle situace a reakcí respondenta;
- polostrukturovaný (polostandardizovaný) rozhovor, který je kombinací předešlých dvou typů, má daný seznam otázek, ale tyto mohou být volně

formulovány v libovolném pořadí, tazatel si ponechává možnost otázky vhodně doplnit dle vývoje rozhovoru.

V tomto případě byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, který bude za souhlasu respondentů nahráván na záznamové zařízení, vyjma rozhovorů uskutečněných ve věznici Mírov, kde budou odpovědi respondentů při rozhovoru zaznamenávány ručně. Pro přehlednější interpretaci budou odpovědi jednotlivých respondentů na uvedené otázky analyzovány a následně kategorizovány do obsahově shodných skupin.

Doslovný přepis čtyř realizovaných rozhovorů s vybranými zaměstnanci Vězeňské služby ČR je uveden v přílohové části této práce.

4.2 Výběr a charakteristika respondentů

Pro naše účely jsou respondenti záměrně vybráni z řad odborných zaměstnanců Vězeňské služby ČR, zaměstnaných jednak ve Věznici Mírov a zejména pak ve Vazební věznici Praha – Ruzyně.

Rozhovor bude realizován celkem s jedenácti odbornými zaměstnanci Vězeňské služby ČR a se třemi představiteli vedení Vazební věznice Praha - Ruzyně. Konkrétně pak se třemi vychovateli oddělení výkonu trestu, jedním vychovatelem oddělení výkonu vazby, dvěma speciálními pedagogy oddělení výkonu trestu, dvěma speciálními pedagogy oddělení výkonu vazby, jedním vychovatelem – terapeutem oddělení výkonu trestu, dvěma sociálními pracovníci, zástupcem vedoucího oddělení výkonu trestu, zástupcem ředitele vazební věznice a ředitelem vazební věznice.

V následujících tabulkách je pro větší přehlednost uveden výčet respondentů z řad odborných zaměstnanců a z řad vedení vazební věznice, se kterými bude proveden rozhovor. Jsou zde uvedena tvrdá data: aktuální f, pohlaví, délka praxe na uvedené pracovní pozici a celková délka trvání pracovního/služebního poměru ve Vězeňské službě ČR.

Tab. č. 5: Charakteristika respondentů – odborných zaměstnanců

Pracovní pozice	Pohlaví	Délka praxe (let)	Délka praxe ve VS ČR (let)	Dosažené vzdělání /zaměření
Vychovatel OVT	M	18	26	VŠ / pedagogicko-správní
Vychovatel OVT	M	2	2	Bc / sociální pedagogika
Vychovatel OVT	M	6	6	VŠ / speciální pedagogika
Vychovatel OVV	Ž	4	4	VŠ / speciální pedagogika
Speciální pedagog OVT	M	14	34	VŠ + DPS
Speciální pedagog OVT	Ž	9	14	VŠ / sociální práce + DPS
Speciální pedagog OVV	Ž	18	18	VŠ / speciální pedagogika
Speciální pedagog OVV	M	7	19	VŠ / speciální pedagogika
Vychovatel - terapeut	M	7	7	VŠ / speciální pedagogika
Sociální pracovník OVV	Ž	13	20	Bc / sociální pedagogika
Sociální pracovník OVT	Ž	15	15	Bc / sociální práce

Zdroj: Vlastní

Tab. č. 6: Charakteristika respondentů - vedení vazební věznice

Pracovní pozice	Pohlaví	Délka praxe (let)	Délka praxe ve VS ČR (let)	Dosažené vzdělání /zaměření
ZVOVT	M	6	15	VŠ / teologie
ZŘVV	Ž	9	18	VŠ / sociální pedagogika
ŘVV	M	9	34	VŠ

Zdroj: Vlastní

Poznámka autora - význam zkratk použitých v tab. č. 5 a 6:

- OVV - oddělení výkonu vazby
- OVT - oddělení výkonu trestu
- DPS - doplňkové pedagogické studium
- ZVOVT - zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu,
- ZŘVV - zástupce ředitele vazební věznice,
- ŘVV - ředitel vazební věznice
- Bc - vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu
- VŠ - vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu

4.3 Obsahová analýza dokumentu a interpretace získaných údajů

Analýze byla podrobena příloha platné interní normy Vězeňské služby ČR: Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 34/2012 - Vnitřní platový předpis a Seznam pracovních míst zaměstnanců VS ČR, v platném znění. Cílem analýzy dokumentu je zjištění minimální úrovně požadavků na vzdělání pro výkon těchto konkrétních funkcí: vychovatel OVV, vychovatel OVT, vychovatel pro VZD, vychovatel – terapeut, speciální pedagog, sociální pracovník OVV, sociální pracovník OVT a sociální pracovník VZD.

Zjištěná požadovaná minimální úroveň vzdělání pro vyjmenované funkce, s ohledem na potřeby Vězeňské služby ČR, je názorně uvedena v následující tabulce, ve které je vždy uveden také dané funkci odpovídající platový stupeň:

Tab. č. 7: Minimální požadované vzdělání na vybraných funkcích

Název funkce	požadované vzdělání	Platový stupeň
Vychovatel OVV, OVT, VZD - 1	VOV ped. / VOV + pcv.	10
Vychovatel OVV, OVT - 2	US + DPS	9
Vychovatel - terapeut	Bc, soc. / ped. / psych. / + ter.	11
Speciální pedagog	VŠ ped.	12
Soc. pracovník OVV, OVT, VZD - 1	Bc soc.	10
Soc. pracovník OVV, OVT - 2	US soc.	9

Zdroj: Vlastní, čerpáno z přílohy nařízení generálního ředitele VS ČR č. 34/2012, v platném znění.

Poznámka autora - význam zkratk použitých v tab. č. 7:

- OVT - oddělení výkonu trestu,
- OVV- oddělení výkonu vazby,
- VZD - výkon zabezpečovací detence,
- Bc - vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu
- VOV - vyšší odborné vzdělání
- US – úplné střední vzdělání s maturitou
- VŠ - vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu
- DPS - specializační pedagogické studium v akreditované formě či pořádané Akademií Vězeňské služby, doplňkové pedagogické studium, složení maturitní zkoušky z pedagogické disciplíny, absolutorium z pedagogiky (VOŠ, VŠ)

ukončené studium na bývalé VŠ SNB, důstojnických škol SNV, studium SOŠ,

- ped. - pedagogické vzdělání
- psych. - psychologické vzdělání (bez nutnosti jednooborové psychologie)
- soc. - odborná způsobilost dle zákona o sociálních službách
- ter. - ucelený sebezkušenostní sociálně-psychologický, nebo psychoterapeutický výcvik v rozsahu minimálně 200 hodin.

4.4 Analýza rozhovorů s odbornými zaměstnanci a interpretace získaných údajů

K realizaci rozhovorů s odbornými zaměstnanci Vězeňské služby byl předem připraven soubor následujících orientačních otázek, které měly za úkol směřovat rozhovor k požadovaným tématům:

- 1) Co Vás přivedlo k rozhodnutí pracovat s vězněnými osobami?
- 2) Uspokojuje Vás toto zaměstnání?
- 3) Co považujete za nejdůležitější činnost při výkonu Vašeho povolání ve vztahu k vězněným osobám?
- 4) Máte nějaké vize či plány, jak rozvíjet a obohatit Vaši činnost s vězni?
- 5) Co je hlavním cílem Vaší činnosti?
- 6) Daří se Vám tyto cíle naplňovat? Na jaké překážky přitom narážíte?
- 7) Jsou poznatky, získané studiem Vašeho oboru dostačující pro práci s vězněnými osobami?
- 8) Zúčastňujete se aktivně vzdělávacích kurzů, školení apod. ve Vašem oboru? Jakých?
- 9) Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?
- 10) Pokud ano, domníváte se, že absolvent tohoto studijního oboru má odpovídající vzdělání pro výkon právě té Vaší profese?

Každý z rozhovorů začal zcela neformálně, diskuzí o všedních věcech, byl vysvětlen záměr rozhovoru a byl (většinou) získán i souhlas s nahráváním následujícího rozhovoru. Následně byla zjištěna a zaznamenána tzv. tvrdá data, tzn. pohlaví, věk, profese, dosažené

vzdělání a délka praxe jak v současné profesi, tak i předcházející. Poté tazatel volně přešel na předem připravené otázky.

Odpovědi jednotlivých respondentů byly následně analyzovány a kategorizovány do obsahově shodných skupin pro přehlednější interpretaci.

Otázka č. 1) Co Vás přivedlo k rozhodnutí pracovat s vězněnými osobami?

Na tuto otázku 4 z 11 respondentů odpověděli, že hlavním motivátorem byly výhodné finanční podmínky a sociální jistoty, které zaměstnání u Vězeňské služby v době jejich nástupu skýtalo. Takto odpovídali zejména starší respondenti, kteří zpravidla nastupovali do služebního poměru příslušníka VS před rokem 1989, ale také i krátce poté. Ve třech případech respondenti vypověděli, že vzhledem k jejich předchozí několikaleté praxi v dětských diagnostických ústavech to bylo něco nového, co chtěli zkusit a rozšířit si tak obzory speciální pedagogiky. Další 2 respondenti uvedli, že využili aktuální nabídky práce ve vězeňství, která odpovídala jeho právě ukončenému studiu, v jednom případě v oboru sociální pedagogika. Jedna ze sociálních pracovnic uvedla, že se takto rozhodla na základě zkušeností a informací od rodičů, kteří pracovali ve VS ČR, a také na základě vlastní zvědavosti. Zcela překvapivou a ojedinělou byla odpověď speciální pedagožky, která uvedla, že již na střední škole přesně věděla, že chce vykonávat právě tuto profesi.

Otázka č. 2) Uspokojuje Vás Vaše současné zaměstnání?

I když jsem si vědom, že se dá tato otázka pojmout velmi široce, nebylo ji v případě oslovených respondentů nutné dále specifikovat. Respondenti odpovídali tak, jak tazatel předpokládal, tedy ohledně uspokojení zejména z pohledu profesního. Téměř všechny odpovědi dotazovaných (10) byly pozitivního charakteru. Dva respondenti se vyjádřili v obdobném smyslu jako jeden ze speciálních pedagogů, který doslovně uvedl: „*Je to zajímavá práce a, kdyby mě to neuspokojovalo, rozhodně to nedělám 34 let. Celá moje kariéra je práce s lidmi.*“ Další respondent uvedl, že uspokojení přichází po úspěšné realizaci různých projektů, které zastřešoval. Jiný speciální pedagog tase bez rozmýšlení na tuto otázku odpověděl: „*Opravdu ano. Miluji toto zaměstnání. Mám dar komunikace s lidmi, kteří mají sociální handicap.*“ Pouze jeden vychovatel uspokojení nepociťuje. Údajně příliš mnoho času, který by mohl využít k přímému kontaktu a aktivitám s vězni, tráví spíše jako administrativní pracovník, v důsledku neustálého nárůstu této činnosti.

Otázka č. 3) Co považujete za nejdůležitější činnost při výkonu vašeho povolání ve vztahu k vězněným osobám?

Nejvíce respondentů (9) uvedlo, že považuje za svou nejdůležitější činnost přímou práci a působení na vězněné osoby při různých aktivitách (programech zacházení), ale také při trávení volného času. Jako velmi důležité hodnotí 2 odborní zaměstnanci také řešení interpersonálních vztahů mezi vězni a poskytování příslušného „servisu“ pro tyto osoby (uspokojování zákonných práv a požadavků vězněných osob). Současně téměř polovina respondentů (5) uvedla, že nejvíce času, který by mohli těmito činnostem věnovat, jim zabírá nezbytná administrativa provázející je téměř na každém kroku. Obě sociální pracovnice pak co do důležitosti vyzdvihly komunikaci jak s vězni, tak i s nejrůznějšími občanskými sdruženími, charitativními a dalšími externími organizacemi. Komunikaci, jako nejdůležitější činnost ve vztahu k vězňům, zdůraznil také jeden ze speciálních pedagogů.

Veškeré tyto respondenty uvedené činnosti plně korespondují s kompetencemi sociálního pedagoga, které Kraus označuje jako dovednosti.⁸⁶ Dle Procházkova pojetí kompetencí sociálního pedagoga těmito činnostem odpovídají kompetence komunikativní a kompetence psychologicko – poradenské.⁸⁷

Otázka č. 4) Máte nějaké vize či plány, jak rozvíjet a obohatit vaši činnost s vězněnými osobami?

V této oblasti respondenti převážně odpovídali obezřetně. Dle jejich odpovědí se nejčastěji realizují právě v rámci volnočasových aktivit a programů zacházení, kroužků apod., které si sami plánují, inovují a následně tyto i vedou. Přitom jsou však limitováni možnostmi věznice a jsou metodicky řízeni pokyny GŘ VS ČR. Dle názoru dvou dotazovaných speciálních pedagogů oddělení výkonu vazby je jejich práce oproti oddělení výkonu trestu ztížena skutečností, že délku výkonu vazby nelze předem odhadnout a nelze se tak při práci s obviněnými pouštět do dlouhodobějších projektů. V případě sociálních pracovníků se tyto shodly, že při jejich činnostech se o vizích příliš hovořit nedá, ale spolupracují na projektech jiných neziskových organizací, zejména pak Sananimu, či probační a mediační služby. Zdaleka nejjasnější představu o svém připravovaném

⁸⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 200

⁸⁷ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 79

konkrétním projektu měli vychovatel – terapeut⁸⁸ a také jeden z dotazovaných speciálních pedagogů.

Tato otázka směřovala ke zjištění míry seberealizace odborných zaměstnanců, možnosti plánovat a řídit činnosti své, ale také aktivity vězňených osob. Tyto činnosti, vykonávané odbornými zaměstnanci věznice plně odpovídají kompetencím sociálního pedagoga, které Kraus řadí do kategorie „vlastnosti osobnosti“.⁸⁹ Mohou být také úspěšně komparovány s řídicími a organizačními kompetencemi, jak je vidí Procházka.⁹⁰

Otázka č. 5) Co je hlavním cílem Vaší činnosti?

Jako hlavní cíl své činnosti respondenti nejčastěji (6) označili změnu chování a postojů vězňených osob a změnu jejich systému hodnot. Méně často (3) již respondenti uváděli jako hlavní cíl své činnosti smysluplné naplňování volného času vězňených osob s tím, že např. sportovní aktivity směřují k vybití agresivity vězňených osob jinak, než při případných konfliktech s dalšími vězni či dokonce se zaměstnanci věznice. Ve dvou případech pak dotazovaní poznamenali, že cílem činnosti je dostat svému poslání a pomáhat vězňům při uplatňování a naplňování jejich práv.

Srovnáme - li tyto respondenty uváděné cíle např. s úzkým či dvojdimenzionálním pojetím sociální pedagogiky zjistíme, že se tyto cíle kryjí s přístupy a zaměřením sociální pedagogiky. Nemůže tedy být pochyb o tom, že absolvent tohoto oboru je dokonale připraven využít své znalosti právě v penitenciární praxi.

Otázka č. 6) Daří se Vám tyto cíle naplňovat? Na jaké překážky přitom narazíte?

Nejčastější odpovědí na uvedenou otázku bylo, že o tom, zda se zdařilo naplnit resocializační cíle jejich výchovného působení, se tito odborníci většinou nedozvědí. Zejména obvinění ve výkonu vazby setrvávají většinou jen krátce, protože po nabytí právní moci rozsudku jsou buď převedeni do výkonu trestu, nebo jsou propuštěni na svobodu. Každopádně v obou případech zpravidla chybí zpětná vazba, aby se dalo říci, že se stanovené cíle podařilo naplnit. Výjimku potvrdil speciální pedagog, který v případě

⁸⁸ viz příloha P II

⁸⁹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 200

⁹⁰ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s. 79

recidivy spatřuje naplňování popsaných cílů také v dílčích změnách chování a jednání již známého obviněného.

Opačně je tomu v případě smysluplného naplňování volného času vězňů, kdy všichni respondenti shodně uvedli, že pokud se aktivit vězňů účastní, je cíl jejich činnosti bezezbytku plněn. Z uvedeného tvrzení vyplývají také ony překážky v naplňování cílů, kdy 4 respondenti poukázali na překážky, spočívající v nezájmu vězňů komunikovat či účastnit se jakýchkoliv aktivit. To se pak podstatně výrazněji projevuje ve výkonu vazby, než ve výkonu trestu odnětí svobody. 4 respondenti pak jakékoliv překážky negovali s tím, že si aktuálně žádné neuvědomují, případně, že jsou takového charakteru, že tyto překonávají operativně sami. Zbývající tři respondenti poukázali na překážky spíše stavebně – technického charakteru (nedostatek vhodných prostor, finančních prostředků).

Řešení problémů je oblastí, na kterou je sociální pedagog rovněž připraven. Kraus řadí schopnost asertivně řešit problémy mezi dovednostmi, které vyplývají z formativních kompetencí sociálního pedagoga.⁹¹

Otázka č. 7) Jsou poznatky, získané studiem Vašeho oboru dostačující pro práci s vězňemi osobami?

Všichni respondenti uvedli, že dle jejich názoru mají vzdělání dostatečné, ale současně 7 respondentů poukázalo na nezbytnost neustálého vzdělávání ať pro další kariérní postup, tak i pro udržení kroku s novými trendy a metodami, ale také pro orientaci v neustále se měnících zákonných i interních normách, které jejich činnost upravují. Dotazovaní přitom upozornili, že existuje spousta situací, na které je žádná škola nemůže připravit, dají se zvládnout pouze postupně získávanými zkušenostmi při vlastní práci, tedy praxí v penitenciárním procesu. Vychovatel – terapeut poznamenal, že pro práci v jiných funkcích by jeho vzdělání dostačující bylo, ne však na funkci vychovatele - terapeuta, kde je nezbytné doplnit si vzdělání např. o sebezkušenostní kurz v délce min. 200 hodin.

Otázka č. 8) Zúčastňujete se aktivně vzdělávacích kurzů, školení apod. ve Vašem oboru? Jakých?

Ve zkoumaném vzorku nebyl jediný respondent, který by se neúčastnil nejrůznějších školení a kurzů, vedených odborníky v Akademii VS ČR ve Stráži pod Ralskem. Nabídka

⁹¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 200

je pestrá. Mírovský speciální pedagog uvedl, že během jednoho roku absolvuje 3 – 6 různých odborných kurzů. Za všechny jmenujme tyto: adiktologie, viktimologie, poradenský dialog, sociálně - psychologický výcvik a další. Téměř polovina dotazovaných respondentů (5) uvedla, že se zúčastňují také kurzů a seminářů realizovaných pod záštitou různých neziskových organizací, jakou je např. Sananim, ale i nejrůznějších přednášek, které si sám vybere dle svého zájmu a zaměření.

Sociálním pracovníků je povinnost celoživotního vzdělávání, kterým si obnovují a doplňují kvalifikaci, stanovena zákonem.⁹² Jedná se o tzv. kreditový systém, kdy každý ze sociálních pracovníků je povinen v průběhu kalendářního splnit min. 24 kreditů, které získává ve specializačních akreditovaných kurzech, odbornými stážemi či např. vlastní aktivní účastí na vzdělávacích akcích. Může též využít týdenního akreditovaného kurzu v Akademii VS ČR, který je zajišťován a hrazen zaměstnavatelem.

Problematika sebevzdělávání je zakotvena ve výchovně vzdělávacích kompetencích sociálního pedagoga. Cílem je dle Bakošové nabytí a udržení aktuálnosti všeobecných a specifických poznatků, potřebných k výkonu své profese.⁹³

Otázka č. 9) Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Na tuto otázku překvapivě odpověděli všichni respondenti kladně. Dva z respondentů sociální pedagogiku studovali, jeden respondent pak studoval obor velmi blízký, sociální práci. Ostatní tuto vědní disciplínu zpravidla charakterizovali zpravidla jako vědu o výchově a převýchově osob s problémy se zařazením se do společnosti. Jeden respondent charakterizoval absolventa tohoto oboru jako člověka na pomezí mezi několika obory, takového univerzálního vojáka do všech pozic. Uvědomovala si tak multidisciplinární charakter sociální pedagogiky.

Otázka č. 10) Pokud ano, domníváte se, že absolvent tohoto studijního oboru má odpovídající vzdělání pro výkon právě té Vaší pracovní pozice?

Také na tuto otázku odpověděli všichni respondenti kladně, tedy že vzdělání sociálního pedagoga je odpovídající pro výkon jejich pracovní pozice, vyjma vychovatele -

⁹² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 111

⁹³ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 193

terapeuta, který uvedl, že vzdělání v tomto oboru je pouze vhodným, ale současně nezbytným základem pro výkon této funkce. Opakovaně tak připomněl, že vzdělání musí obsahovat sebezkušenostní kurz, v délce min. 200 hodin.

Vycházíme z předpokladu, že pokud všichni respondenti minimálně v hrubých rysech vědí, čím se zabývá obor sociální pedagogika a dokonale chápou problematiku penitenciární praxe, mohou také posoudit, nakolik je absolvent sociální pedagogiky schopen se v této specifické oblasti uplatnit.

4.5 Analýza rozhovorů se zástupci vedení vazební věznice a interpretace získaných údajů

Z řad vedení vazební věznice byl realizován rozhovor s ředitelem vazební věznice, s jeho zástupcem a také se zástupcem vedoucího oddělení výkonu trestu. Pro uvedené představitele vedení vazební věznice byl předem připraven soubor následujících otázek:

- 1) Kterou pracovní pozici ve zdejší vazební věznici považujete za nejvýznamnější při formování osobnosti vězněných osob?
- 2) Při výběru odborných zaměstnanců z řad nových uchazečů se opíráte o případnou délku praxe ve Vězeňské službě ČR, či spíše o vhodnější odborné vzdělání uchazeče?
- 3) Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?
- 4) Pokud ano, jaká pracovní pozice se Vám jeví jako nejvhodnější pro absolventa magisterského studia tohoto oboru v rámci vazební věznice?
- 5) V jaké oblasti by mohl být sociální pedagog přínosem pro realizační tým odborných zaměstnanců zdejší věznice?
- 6) Jaký je Váš postoj k programům zacházení a k extramurálním aktivitám odsouzených v rámci zdejší vazební věznice?
- 7) Jaký je Váš postoj k případným novým, inovativním metodám odborných zaměstnanců při práci s vězni?

I v tomto případě každému z rozhovorů předcházela část neformální, při které byl vysvětlen záměr rozhovoru a ve všech případech byl také získán souhlas respondentů s pořízením audiozáznamu následného rozhovoru. Nejprve byla zjištěna a zaznamenána

tvrdá data, tzn. pohlaví, věk, profese, dosažené vzdělání a délka praxe jak v současné profesi, tak i předcházející. Odpovědi respondentů byly poté analyzovány, kategorizovány do obsahově shodných skupin a interpretovány následujícím způsobem.

Otázka č. 1) Kterou pracovní pozici ve zdejší vazební věznici považujete za nejvýznamnější při formování osobnosti vězňených osob?

Odpověď na položenou otázku byla skutečně jednotná. Vychovatel. Toho pak zejména ŘVV a ZŘVV prezentovali jako člověka s největší možností dlouhodobě a cíleně působit na vězňené osoby, přičemž poukázali na vzájemné propojení jeho činností s celým týmem odborníků. Také ZVOVT vnímá potřebu kvalitních vychovatelů, podporovaných dalšími odbornými zaměstnanci.

Respondenti tak jednotně zdůraznili výchovnou část penitenciární péče a poukázali na důležitost vychovatele, tedy zprostředkovatele výchovy.

Otázka č. 2) Při výběru odborných zaměstnanců z řad nových uchazečů se opíráte o případnou délku praxe ve Vězeňské službě ČR, či spíše o vhodnější odborné vzdělání uchazeče?

Respondenti shodně uvedli, že se jedná o velmi individuální záležitost, přičemž praxe ve vězeňství skýtá značnou výhodu v případě dalších srovnatelných předpokladů případných uchazečů pro danou funkci. Současně je praxe v oboru podmínkou k přijetí pouze do vybraných funkcí, zejména pak funkcí řídicích.

Otázka č. 3) Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Všichni dotazovaní odpověděli kladně, ZŘVV je absolventem tohoto studijního oboru v magisterském studijním programu.

Potvrzuje se tak dogma, že absolvent sociální pedagogiky může v rezortu spravedlnosti skutečně nalézt široké možnosti uplatnění.

Otázka č. 4) Pokud ano, jaká pracovní pozice se Vám jeví jako nejvhodnější pro absolventa magisterského studia tohoto oboru v rámci vazební věznice?

Za nejvhodnější funkci pro absolventa sociální pedagogiky označil ZVOVT funkci vychovatele. S tímto koresponduje také názor ZŘVV, která poukázala široké možnosti uplatnění absolventa tohoto oboru, který by po získání praxe ve funkci vychovatel mohl přejít na pozici speciálního pedagoga. ŘVV odpověděl, že jako nejvhodnější funkce, kde může absolvent sociální pedagogiky uplatnit své znalosti, se mu jeví funkce vychovatele - terapeuta, za splnění všech dalších náležitostí.

Všechny funkce, které respondenti uvedli, svou činností a funkčními povinnostmi, které jsou blíže popsány v teoretické části, korespondují s kompetencemi sociálního pedagoga, jež Bakošová zařadila do výchovně vzdělávacích kompetencí, kompetencí převýchovy a také mezi kompetence poradenství.⁹⁴

Otázka č. 5) V jaké oblasti by mohl být sociální pedagog přínosem pro realizační tým odborných zaměstnanců zdejší věznice?

ŘVV i ZVOVT poukázali na možné využití teoretických znalostí sociálního pedagoga např. při tvorbě nových programů zacházení. Inovativní vizi vyslovila ZŘVV, která vzhledem k hlubším znalostem problematiky sociální pedagogiky, včetně uceleného náhledu na kompetence sociálního pedagoga, spatřovala jeho možné uplatnění v oblasti prevence kriminality a protidrogové prevence, nebo při hledání účinných opatření k zabránění recidivy trestné činnosti.

ZŘVV tak postavila sociálního pedagoga do pozice člověka, který v rozvojové rovině působí na jednotlivce či skupinu a vede je ke správnému životnímu stylu, v duchu Krausova pojetí profese sociálního pedagoga.⁹⁵

Otázka č. 6) Jaký je Váš postoj k programům zacházení a k extramurálním aktivitám odsouzených v rámci zdejší vazební věznice?

Také v této problematice byla zjevná názorová shoda. Všichni respondenti vyjádřili k těmto aktivitám kladný vztah a vyjádřili jejich podporu. Obecně také zhodnotili pozitivní vliv extramurálních aktivit na rodinné zázemí a na snazší průběh následné integrace

⁹⁴ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 193

⁹⁵ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 198

propuštěných odsouzených do společnosti. ŘVV konstatoval, že právě extramurální aktivity jsou často využívány v institutu odměňování odsouzených a stávají se tak významným motivačním prvkem.

Otázka č. 7) Jaký je Váš postoj k případným novým, inovativním metodám odborných zaměstnanců při práci s vězni?

Inovativním přístupům v oblasti zacházení s vězňenými osobami vyjádřili podporu všichni respondenti, ale pouze za předpokladu, že jejich implementací nebude docházet ke konfliktům s normativní úpravou této oblasti. ZŘVV také vyjádřila podporu případným prvkům tvořivé resocializace.

Odpovědi na tuto poslední otázku deklarují, že projevy formativních dovedností sociálního pedagoga, zejména pak schopnost tvořit projekty s jistou dávkou originality a kreativity, bude vítaným prvkem a pokud se projekty nebudou vymykat platným normám, naleznou v prostředí vězeňské služby potřebnou podporu.

4.6 Prezentace výsledků výzkumu

Z interpretací odpovědí respondentů z řad odborných zaměstnanců, a to zejména na otázky č. 3, 4, 6, 8, a 10, lze jednoznačně usuzovat, že uvedené profese plně korespondují s kompetencemi sociálního pedagoga. Odpovědi respondentů na otázku č. 5 pak ukazují, že hlavní cíle činností těchto odborných zaměstnanců se kryjí s přístupy a zaměřením sociální pedagogiky, zejména pak v jejím úzkém a dvojdimenzionálním pojetí. Vzhledem k zjištěnému můžeme konstatovat, že je ověřeno, že absolvent tohoto oboru je dokonale připraven využít své znalosti právě v penitenciární praxi v uvedených pracovních pozicích.

Výzkumem bylo dosaženo stanoveného cíle a podařilo se ověřit možnosti uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika v penitenciární praxi, ve funkcích: vychovatel, vychovatel – terapeut, speciální pedagog a sociální pracovník.

Současně bylo zjištěno, že kvalifikační předpoklady pro vytipované pracovní pozice splňuje absolvent studijního oboru sociální pedagogika pouze z větší části, což vyplývá z údajů, uvedených v tabulce č. 7. Absolvent v magisterském programu svým vzděláním bezesbytku splňuje požadavky pro tyto vybrané funkce: vychovatel, speciální pedagog

a sociální pracovník. Absolvent v bakalářském studijním programu, nesplňuje vzdělání na funkci speciální pedagog, kterou může vykonávat pouze po absolvování magisterského programu. Své uplatnění tedy může nalézt ve výkonu funkcí vychovatel a sociální pracovník.

Absolventi obou studijních programů svým vzděláním také z větší části splňují požadavky pro výkon funkce vychovatel – terapeut, které však musí být v obou případech rozšířeno o ucelený sebezkušenostní výcvik, v rozsahu minimálně 200 hodin.

Výše uvedené funkce s ohledem na magisterské či bakalářské vzdělání, mohou absolventi studijního oboru sociální pedagogika vykonávat ve všech organizačních jednotkách Vězeňské služby ČR, včetně ústavů pro výkon zabezpečovací detence.

ZÁVĚR

Pro absolventa vysokoškolského studia „sociální pedagogika“, se nabízí široká paleta uplatnění v různých oblastech a rezortech. Může se ucházet také o některé pracovní pozice v rámci Vězeňské služby ČR.

V teoretické části práce jsme vzali v úvahu kompetence sociálního pedagoga a vytipovali jsme pracovní pozice současné penitenciární praxe, které v teoretické rovině svým popisem funkce a stanovenými povinnostmi nejvíce odpovídaly kompetencím absolventa uvedeného oboru. Vytipovanými profesemi byli vychovatel, vychovatel – terapeut, speciální pedagog a sociální pracovník.

Součástí práce je také výzkum, který byl realizován metodou rozhovoru a obsahovou analýzou dokumentu, s cílem ověřit možnosti uplatnění absolventa sociální pedagogiky ve vytipovaných pracovních pozicích. Rozhovor byl uskutečněn s jedenácti odbornými zaměstnanci věznice Mírov a Vazební věznice Praha – Ruzyně a se třemi představiteli vedení Vazební věznice Praha- Ruzyně. Provedený výzkum naplnil očekávaný cíl a bylo zjištěno, že absolvent sociální pedagogiky skutečně najde vhodné uplatnění ve VS ČR. V případě funkce vychovatele – terapeuta je však nezbytné doplnit sociálně pedagogická studia o ucelený sebezkušenostní výcvik, v rozsahu minimálně 200 hodin.

Je důležité, aby na všech pracovních pozicích byli odborníci, kteří budou usilovat o postupnou resocializaci, respektive reinkluzi vězněných osob zpět do tzv. civilního života, a to pomocí širokého rozsahu poradenství a různých sociálních programů, pro které je hlavním pilířem náprava sociálně patologických jevů disociální osobnosti, neboli eliminace společnosti škodlivých návyků a postojů a jejich zdárné nahrazení za dovednosti a návyky nové, pro společnost přijatelné.

V rámci celé Vězeňské služby ČR bylo ke dni 1. 3. 2014 systemizováno 1200 tabulkových míst výše uvedených odborných zaměstnanců. Tento počet zahrnuje 842 vychovatelů (aktuálně 75 volných míst), 45 vychovatelů – terapeutů (aktuálně 3 volná místa), 190 speciálních pedagogů (aktuálně 5 volných míst) a 123 sociálních pracovníků (aktuálně 4 volná místa). Tato tabulková místa jsou pak v rámci Vězeňské služby ČR rozdělena do jednotlivých organizačních jednotek dle typu věznice, počtu vězněných osob a dalších kritérií. Z uvedených údajů vyplývá, že Vězeňská služba ČR ke dni 1. 3. 2014 disponovala 87 volnými místy na výše uvedených pracovních pozicích. Vezmeme - li

v úvahu průměrnou roční fluktuaci ve VS ČR (přibližně 4,5 %), získáme dalších 54 pracovních míst. Teoreticky je tedy k dispozici 141 volných míst na území celé republiky, která mohou být obsazena právě absolventy oboru sociální pedagogika.⁹⁶ Tím samozřejmě nejsou vyčerpány všechny možnosti jejich uplatnění v penitenciární praxi. Postupným zapracováním se na některé z uvedených funkcí získává patřičný rozhled a ucelený náhled na problematiku penitenciární péče a zejména pak získává praxi, nezbytnou např. ke kariéernímu postupu do vedoucích pozic.

Domnívám se, že se podařilo splnit cíle této práce a byly zjištěny reálné možnosti uplatnění absolventa sociální pedagogiky ve vhodných, konkrétních funkcích, které jsou v současné době systemizovány v prostředí věznic, vazebních věznic a ústavech pro výkon zabezpečovací detence.

Na žádost vedoucího oddělení výkonu vazby Vazební věznice Praha – Ruzyně bude práce použita jako zdroj informací o vhodných pracovních pozicích pro zájemce o zaměstnání ve Vězeňské službě ČR z řad absolventů sociální pedagogiky, kterých v tomto odvětví stále přibývá.

Otázkou také zůstává, jakým směrem se bude ubírat trh práce v tomto specifickém prostředí v případě, že bude profese sociálního pedagoga zakotvena legislativně. Bude v rámci systemizace zahrnuta také tato profese mezi ostatní, nebo některou ze stávajících nahradí? Do jaké oblasti bude směřována jeho činnost? Také při řešení tímto směrem orientovaných otázek může být tato práce využita např. personálním odborem GŘ VS ČR, a to zejména pro ucelený náhled na sociální pedagogiku vůbec, pro výčet kompetencí sociálního pedagoga a charakteristiku sociálního pedagoga jako profese při stanovování funkčních povinností sociálního pedagoga.

⁹⁶ Informace o systematizovaných místech občanských zaměstnanců ve VS ČR byly získány na základě písemné žádosti z odboru personálního, GŘ VS ČR.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3
- 2) BELZ, H. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001, 376 s. ISBN 80-7178-479-6
- 3) ČEREŠŇOVÁ, M. *Sociální pedagog – teoretická reflexe a praktické možnosti*. Brno: IMS, 2011. Diplomová práce. 99 s. Vedoucí diplomové práce: Zlatica Bakošová
- 4) FÁBRY, A., NOVÁK, I. *Základy penologie*. Bratislava: PFUK, 1995. 60 s. ISBN 80-7160-079-2
- 5) FICHER, E. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: UJEP, 2006. 183 s. ISBN 80-7044-722-9
- 6) GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava: UK, 2008. 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8
- 7) HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství, 2. doplněné vydání*. České Budějovice: VŠERS, 2006. 183 s. ISBN 80-86708-05-5
- 8) HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. 167 s. ISBN 80-902081-8-5
- 9) HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. a kol. *Sociální pedagogika – vývoj a současný stav*. Banská Bystrica: PF UMB, 2009. 270 s. ISBN 978-80-8083-819-5
- 10) JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. 149 s. ISBN 978-80-87182-24-6
- 11) JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie II, Dějiny penitenciaristiky jako vědy žalářní*. Brno: IMS, 2013. 109 s. ISBN 978-80-87182-34-5
- 12) KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: VUP, 1996. 63 s. ISBN 80-7067-669-8
- 13) KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- 14) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- 15) KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. 64 s. ISBN neuvedeno
- 16) LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011. 211 s. ISBN neuvedeno

- 17) MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. Tišnov: Sursum, 2003. 132 s. ISBN 80-7323-062-3
- 18) MALÁ, D. *Vězeňství po česku II. Aneb jak to Kula ve vězeňství koulí*. Blansko: Duha Press, 2009. 91 s. ISBN 978-80-87061-36-7
- 19) MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník. 1. svazek, A/O*. Praha: Karolinum, 1996, 750 s. ISBN 80-7184-164-1
- 20) MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník. 2. svazek, P/Ž*. Praha: Karolinum, 1996, 879 s. ISBN 80-7184-310-5
- 21) MÜHLPACHR, P., a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011. 252 s. ISBN neuvedeno
- 22) Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence, v platném znění
- 23) Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 34/2012. Vnitřní platový předpis a Seznam pracovních míst zaměstnanců VS ČR, v platném znění
- 24) NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1967. 252 s. ISBN neuvedeno
- 25) PLŠKOVÁ, A. *Quo vadis, sociální pedagogiko?* In: *Prevence*. 2012, roč. 9, č. 9, s. 7-9. ISSN 1214-8717
- 26) PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5
- 27) PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8
- 28) PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6
- 29) RADVAN, E., VAVŘÍK M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. vyd. Brno: IMS, 2009. 59 s. ISBN neuvedeno
- 30) SEMRÁD, J., JURÁČKOVÁ, J., ŠÍMA, V. *Průvodce sociální pedagogikou v kontextu pedagogických věd*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 121 s. ISBN 978-80-7041-897-0
- 31) SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. Liberec: PeF TU v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6

- 32) ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: Armex Publishing, 2007. 152 s. ISBN 978-80-86795-48-5
- 33) VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem. Co by měl vědět o své profesi*. Praha: PeF UK, 2007. 76 s. ISBN 978-80-7290-325-2
- 34) VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-1770-8
- 35) Vězeňská služba České republiky. Organizační jednotky. [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/oj>
- 36) Vězeňská služba České republiky. Rychlá fakta. [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta>
- 37) Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, v platném znění
- 38) Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění
- 39) WROCZYŃSKI, R. *Sociální pedagogika*. Bratislava: SPN, 1968. 312 s. ISBN 67-235-68
- 40) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění
- 41) Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění
- 42) Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráž, v platném znění
- 43) Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

GŘ	Generální ředitelství
GŘ VS ČR	Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky
OVT	Oddělení výkonu vazby
OVV	Oddělení výkonu trestu
ŘVV	Ředitel vazební věznice
VS ČR	Vězeňská služba České republiky.
VZD	Význam druhé zkratky.
ZŘVV	Zástupce ředitele vazební věznice
ZVOVT	Zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1	Vztah sociální pedagogiky k pedagogickým vědám.....	str. 23
Obr. č. 2	Model kompetencí sociálního pedagoga.....	str. 32
Obr. č. 3	Specifické kompetence sociálního pedagoga.....	str. 33
Obr. č. 4	Organizační jednotky Vězeňské služby ČR.....	str. 41

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1	Stavy vězňených osob ke dni 20. 2. 2014.....	str. 42
Tab. č. 2	Stav obviněných – výkon vazby ke dni 20. 2. 2014.....	str. 42
Tab. č. 3	Stav odsouzených – výkon trestu ke dni 20. 2. 2014.....	str. 43
Tab. č. 4	Stav chovanců – výkon zabezpečovací detence ke dni 20. 2. 2014... ..	str. 43
Tab. č. 5	Charakteristika respondentů – odborných zaměstnanců.....	str. 58
Tab. č. 6	Charakteristika respondentů - vedení vazební věznice.....	str. 58
Tab. č. 7	Minimální požadované vzdělání na vybraných funkcích.....	str. 59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Přepis rozhovoru s vychovatelem OVV

Příloha P II: Přepis rozhovoru s vychovatelem - terapeutem

Příloha P III: Přepis rozhovoru se speciálním pedagogem OVV

Příloha P IV: Přepis rozhovoru se zástupkyní ředitele vazební věznice

PŘÍLOHA P I: PŘEPIS ROZHOVORU S VYCHOVATELEM OVV

Před realizací rozhovoru byl respondentovi nejprve objasněn důvod a záměr rozhovoru, jeho předpokládaná délka a byl dohodnut konkrétní termín. Respondent byl také požádán o souhlas se záznamem interview na diktafon, s čímž souhlasil. Při vlastní realizaci rozhovoru tento započal diskuzí o běžných věcech, o životě a o mimopracovních záležitostech. Asi po 10 minutách tazatel volně přešel k vlastnímu rozhovoru.

Na počátku rozhovoru respondent, žena, zařazená na pracovní pozici vychovatel OVV, sdělila tazateli svůj věk - 48 let a doplnila údaje o dosaženém vzdělání - úplné vysokoškolské v oboru speciální pedagogika. Následně specifikovala svou dosaženou praxi: 1,5 roku učitelka na základní škole, 1. dítě (rodičovská dovolená), následně 1,5 roku ve školce, 2. dítě (rodičovská dovolená), poté 14 let učitelka ve zvláštní škole (dnes speciální a praktická škola) a 3 roky také působila jako vedoucí Speciálně pedagogického centra při stejné škole. Do věznice na pozici vychovatel nastoupila v roce 2010.

Co Vás přivedlo k rozhodnutí pracovat s vězňnými osobami?

Vzhledem k tomu, že mám státní zkoušku z etopedie a měla jsem dojem, že ve školství to už není o tom učení, které mě vždycky bavilo, ale s příchodem rámcových vzdělávacích plánů a tvorbou školních vzdělávacích programů to už nějak nebylo to pravé, jsem přijala nabídku pracovat ve zdejší věznici jako pedagog volného času. Dnes je tato funkce zrušena, všichni jsme vychovatelé, ale mluví se o tom, že by se měla funkce pedagoga volného času na vazbě opět obnovit.

Dalším důvodem bylo to, že v mé bývalé škole narůstaly problémy s Romy. Stalo se mi, že když jsem upozornila asi 14-ti letého Roma na to, aby na chodbě školy nekopal do dveří, mne tento beze slova chytil za krk a přimáčkl na zeď. Pomohly mi děti z mé třídy, které přivolaly pomoc. Ve výsledku jsem byla já ta vyšetřovaná policií, proč a čím že jsem ho vyprovokovala. Prostě hrozný. A to nebyl jediný příklad, takových bylo za dobu mé praxe mnoho. Vězni se v tomto prostředí chovají podstatně lépe. Vadilo mi také, že s příchodem nového školského zákona může žák propadnout pouze jednou v prvním stupni a jednou ve druhém stupni. Takže ať umí číst nebo ne, vyjde základku ze sedmé třídy a ty s tím nic nenaděláš. A představte si třídu s někým, kdo nezvládá z podobných důvodů učivo. Co tam asi při výuce dělá?

Takže se dostavil syndrom vyhoření?

Když se nad tím zamyslím, tak vlastně ano. Ale to spíše souviselo s psychickým a fyzickým vyčerpáním v důsledku učení a současného vedení SPC. To zastřešovalo celý středočeský kraj, zaměření na mentální retardaci a kombinované vady. V rámci tohoto jsem ze zákona musela mimo běžnou činnost a sestavování projektu pro EU jezdit také 2 x ročně kontrolovat integrované děti v jejich školách. A na to vše jsem byla jen já a na půl úvazku psycholog. To nešlo dlouho vydržet, měla jsem zdravotní potíže a skončilo to výpovědí mou i psychologa.

Uspokojuje Vás toto současné zaměstnání?

Ano, velice. Fakt jsem tady šťastná a po x letech chodím zase ráda do práce. Mám na starosti volnočasové aktivity, mohu se realizovat, zkrátka mě to baví. Navíc i ten pocit, že můžu pomoci obviněným nějak smysluplně naplnit ten čas, který tady nedobrovolně tráví, je příjemný.

Co považujete za nejdůležitější činnost při výkonu vašeho povolání ve vztahu k vězněným osobám?

Je to jednoznačně vlastní práce s obviněnými, kdy se jim můžu při jednotlivých aktivitách věnovat. Při tom, jak spolu trávíme, na zdejší podmínky hodně času, mají i vězni prostor se časem otevřít a vypovídat a to se projevuje zejména na jejich psychické pohodě.

Máte nějaké vize či plány, jak rozvíjet a obohatit Vaši činnost s vězni?

Skutečně, jak již jsem řekla, se zaměřuji zejména na volnočasové aktivity s obviněnými, konkrétně na rukodělné aktivity. Přitom se snažím o to, co nejvíce využívat zbytkových materiálů které jsou k dispozici, jako např. papír, ruličky od toaletního papíru, dřívka od nanuků apod. Z těch se pak vyrábí různé modely či koláže, pleteme z papíru. Vedu také šicí dílnu, vyrábíme dekorace, výzdobu kulturních místností apod. V hlavě mám v současné době projekt dílny na výrobu svíček, ale musí se ještě zajistit prostory a nějaké pomůcky jako formy, vařič a výrobní materiál. Výrobky by mohly být prodávány např. přes internet a dílna by tak mohla být soběstačná, ale ještě nevím, zda je to možné, zatím to je pouze v mé hlavě. Uvidíme v budoucnu.

Co je hlavním cílem Vaší činnosti?

Řekla bych, že obohatit život obviněných za mřížemi, dát jejich volnočasové činnosti nějakou náplň a formu a dosáhnout tak toho, aby získávali či si udržovali pracovní návyky, vytvořili si nějakého koníčka. Jedná se vlastně o formu arte- či ergoterapie. Chtěla bych zdůraznit, že takovéto návyky mohou obvinění rozvíjet v případném dalším výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění na svobodu jim mohou usnadnit jejich reintegraci do společnosti.

Daří se Vám tyto cíle naplňovat?

Já si myslím, že ano, jde také o uvolnění tenze či překonání počátečního šoku u osob, které jsou v tomto prostředí poprvé. Samozřejmě problémem je, že chybí zpětná vazba, neboť z obviněných se stávají v docela krátké době odsouzení, nebo propuštění na svobodu a nemohu tak tušit, jestli má práce měla pro tato osoby význam do dalšího života, ale minimálně v průběhu výkonu vazby jsou výše uvedené cíle většinou naplňovány.

Na jaké překážky přitom narážíte?

Pokud jde o překážky, je to stejné asi jako všude jinde, narážím na nedostatek prostor, kolegů a také finančních prostředků. Ze strany obviněných je to pak častý nezáměr o jakékoliv aktivity. Tento nezáměr je výraznější zejména o víkendech, kdy se jim nechce vstávat a celkově jsou lenivější.

Stává se, že se Vám ozvou obvinění s tím, že mají zájem o některou z realizovaných aktivit, že slyšeli, jak probíhá a chtěli by se jí také zúčastnit?

Stává se to. Někdy je ale jejich zájem o aktivity spojen se společností určité skupiny, či jednotlivce. Pokud se pak tato konkrétní osoba aktivit neúčastní, nemají zájem ani ostatní. Ale to není pravidlem.

Ve výkonu trestu odnětí svobody existuje minimální program zacházení, který je odsouzený povinen plnit. Je něco podobného i ve výkonu vazby u obviněných?

Ne, bohužel nic takového není. Pokud se obviněný žádných aktivit nechce účastnit, je to jeho volba a já s tím nic neudělám. Vždyť nemusí ani na vycházku, klidně může měsíc ležet v cele. Zním i takové vězně.

Jsou poznatky, získané studiem vašeho oboru dostačující pro práci s vězňenými osobami?

Na to odpovím tak, že teorie je samozřejmě základ, ale praxe je „gró“. Člověk se musí stále učit, vzdělávání je zkrátka nedílnou součástí praxe.

Zúčastňujete se aktivně vzdělávacích kurzů, školení apod. ve vašem oboru? Jakých?

Ano, pravidelně se zúčastňuji odborných kurzů pořádaných Akademií VS ČR. Např. na konci března jsem přihlášena na kurz „Koruptivní jednání“ a v červnu na „Fokusing“. To je psychoterapie, která se používá k navázání kontaktu sama se sebou a se svými pocity. Právě v arteterapii zvyšuje procento úspěšné léčby.

Organizují se nějaká školení i mimo Akademii VS ČR?

Ano, v září jsem byla, jako člen poradny drogové prevence, na týdenní stáži v pražském K-centru. A byla to velká zkušenost.

Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Povědomí mám, ale nestudovala jsem ji. Vím, že se snad zabývá pomocí rodinám s problémovými dětmi, výchovou a převýchovou ohrožených skupin a jednotlivců, drogově závislých apod.

Domníváte se, že absolvent tohoto studijního oboru má odpovídající vzdělání pro výkon právě té Vaší profese?

Určitě ano, ale myslím si, že praxe např. v diagnostickém ústavu by byla jistě přínosem. Jde o to získat nějaké ty etopedické zkušenosti. Praxe je přeci jen trochu odchýlena od teorie a v tomto prostředí se objevují lidé, kteří ho vzhledem ke své recidivě znají dokonale a snaží se toho využít. Student bez patřičné praxe by se např. mohl snadno stát obětí vězeňských intrik. Je nezbytné si v tomto prostředí zachovat od klientů patřičný odstup, což při častém a přímém kontaktu s nimi může být obtížné. Současně by to neměl klient pociťt. Ale to je pouze můj subjektivní názor. Ale jak už jsem řekla, vzdělání sociálního pedagoga je pro vychovatele skutečně odpovídající.

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHOVORU S VYCHOVATELEM - TERAPEUTEM

Také tomuto interview předcházela krátký rozhovor v přátelském duchu na obecná témata. Respondentem je muž, 57 let, který nejprve působil 5 let jako učitel v běžném a následně ve zvláštním odborném učilišti. Přitom začal studovat psychopedii při UK. Následovala desetiletá praxe v DDÚ, při které respondent studoval etopedii. Následně byla položena první z otázek:

Co Vás tedy přivedlo k rozhodnutí pracovat s vězňnými osobami?

Vzhledem k vystudovaným oborům a k tomu, že mě zajímaly etopedické otázky kolem vězeňství jsem si říkal, co jsem to za etopeda, když mě chybí to vězeňství. To bylo před sedmi lety, mě bylo padesát a moje žena náhodně objevila výběrové řízení do funkce speciálního pedagoga ve Stráži pod Ralskem. K tomu zde nabízeli také výrazně lepší plat, než ve školství. V té době 28.000 hrubého, to byl ředitelský plat ve školství. Takže jsem začal jako speciální pedagog na specializovaném oddělení pro mentálně retardované, kde jsem využil jak psychopedii, tak i etopedii. Potom jsme se opět stěhovali a já jsem nastoupil na Ruzyň. V té době nebyla tabulka speciálního pedagoga, tak jsem začal pracovat jako vychovatel. To jsem studoval základy psychoterapie na Vysoké škole výcviku sociálních studií a přitom jsem absolvoval také 250-ti hodinový sebezkušenostní výcvik. Ještě před dokončením studia přišla tabulka vychovatele - terapeuta a já jsem splňoval všechny podmínky, včetně uvedeného výcviku.

Když se zeptám, tato funkce Vás spokojuje?

Já musím říct, že jo, určitě. Navíc, samotné studium speciální pedagogiky poskytuje pouze základ, já jsem přesvědčen, že je potřeba se dále vzdělávat, což také dělám. V současné době dokončuji další Rogersův sebezkušenostní výcvik, který je 750-ti hodinový a poměrně drahý, asi na tři a půl roku a to už je, si myslím, také ukázka toho, že mě to musí bavit a uspokojovat.

Co považujete za nejdůležitější činnost při výkonu vašeho povolání ve vztahu k vězňným osobám?

Více než polovina mé činnosti spočívá v práci s vězni. Já dělám hlavně skupinové programy, ze kterých vychází i individuální pohovory. O ty klienti většinou požádají po

skončení skupiny a hovoří o problémech, se kterými se přeci jen nechtějí svěřovat ostatním. Zkrátka bez těchto přímých aktivit to prostě nejde.

Jenom pro moji představu, mohu si Váš skupinový program představit podobně jako skupinové sezení alkoholiků?

Přesně tak, však já také dělám s uživateli, ale nealkoholových drog. Ale mám i takové povídací skupiny, jmenuje se to Skupinová setkání na daná témata, kde klienti mluví o sobě, o životě a podobně. S uživateli je to monotematická skupina.

Máte nějaké vize či plány, jak rozvíjet a obohatit Vaši činnost s vězni?

Já už jsem se podílel na úspěšném, společném projektu ministerstva spravedlnosti a jedné galerie, s názvem Věznice - místo pro umění, do kterého se zapojilo několik věznic. Tento byl založen na spolupráci umělců, kteří docházeli do věznice a spolupracovali, přes můj projekt Sebevyjádření pomocí výtvarných prostředků, s odsouzenými a společně tvořili nějaké dílo. V našem případě šlo o malbu. Vymysleli si téma, odsouzený tvořil a umělec působil jako takový mentor. Výsledné práce pak byly součástí několika výstav.

Ale teď aktuálně připravuji se dvěma hudebníky z řad odsouzených a s jedním na mluvené slovo takové pásmo mluveného slova pro diagnostické ústavy Klíčov a Dolní Počernice, které jsme zatím nazvali Jak snadné dostat se do kriminálu. V květnu by se to mělo rozjet. Je to vlastně směřované jako prevence kriminality na mladistvé ve výchovných ústavech, dětských domovech apod. Snažím se také o účast televize ART na tomto projektu, ale zatím se to nedaří.

Mohu se zeptat, čeho se snažíte těmito aktivitami dosáhnout, co je hlavním cílem Vaší činnosti?

Já si myslím, že pokud se skupina podaří a odsouzení odvážně hovoří i o své trestné činnosti, otevřou se, mohou si vyzkoušet různé role, při kterých se učí jak reagovat na určité podněty jinak, lépe, naučí se komunikovat apod. Dochází tak vlastně k sebezpoznávání, poznávání druhých, ale také učí se také sebeúctě a úctě k druhým. Získávají také jiný náhled na vlastní trestnou činnost a uvědomují si negativní důsledky svého jednání v kontextu s reakcemi ostatních ve skupině. A to je vlastně i jedním z cílů, ta sebereflexe. Snažím se tak i o změnu jejich vnímání a chování.

Úžasné je pritom to, že postupně cítím, že to prostě funguje, že se klienti otevírají a mění z osobností někdy zcela uzavřených na jedince schopné komunikovat s ostatními i na vážná témata.

Využíváte při svých terapiích také nějaké technické prostředky, psychowalkmeny apod., nebo spíše různé, specifické metody?

Žádné takové prostředky nevyužívám. Nároky na technické vybavení mám skutečně minimální. Spíše to budou ty techniky. Osvědčila se mi ale například technika Životopis v barvě, kdy klienti v barvách vyjadřují důležité momenty svého života a barvy k nám promlouvají. Nebo se dělá, to se jmenuje Nosná, kdy ve skupině hovoří klient o tom, co si odnesl či neodnesl ze skupiny předcházející. To se týká spíše dynamiky ve skupině.

Narážíte při své činnosti na nějaké překážky či potíže?

Nikdy jsem na závažný problém nenarazil, vše probíhá v pohodě, mě stačí místnost, stoly, židle a pastelky. Jako částečnou potíž vnímám jen to, že terapie probíhá v kulturních místnostech jednotlivých oddílů a stačí, aby někdo zakřičel, byť v dobrém, např. „pošta“, a odsouzení, kteří na tu poštu čekají, si ji běží vyzvednout a je po terapii. Ale to je těžké. To by chtělo třeba takové oddělené terapeutické centrum, jako jsem viděl v Pardubicích. Ale to si nechci stěžovat, nestává se mi to tak často.

Závěrem se zeptám, zda máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Mám určité povědomí o tom, čím se tento obor zabývá, ale nic extra podrobného.

A myslíte si, že absolvent tohoto studijního oboru má odpovídající vzdělání pro výkon právě té Vaší profese?

Pouze s tímto vzděláním ne. Ale je to stejné jako u psychologie či speciální pedagogiky, kterou jsem studoval já. To je pouze základ, ale to je daný. Tím, že někdo vystuduje sociální pedagogiku, má splněný ten hlavní ze tří pilířů. Prvním je totiž vzdělání v pomáhající profesi, to má splněno. Druhým je pak absolvování minimálně 200 hodin sebezkušnostního výcviku a tím třetím je psychoterapeutické studium. Ale další dva pilíře se dají zvládnout v rámci jednoho výcviku, např. toho, který dělá Oldřich Tegze. Je to mezinárodní výcvik podle Rogerse, který obsahuje také teorii. Tím splní veškeré podmínky.

PŘÍLOHA P III: PŘEPIS ROZHOVORU SE SPECIÁLNÍM PEDAGOGEM OVV

I v tomto případě proběhl rozhovor v předem dohodnutém termínu, se souhlasem respondenta se záznamem na diktafon. Respondentem je žena, 58 let, která po studiích speciální pedagogiky zaměřené na etopedii, pracovala v dětském diagnostickém ústavu. K Vězeňské službě ČR, do funkce speciální pedagog, nastoupila před 18-ti lety a tuto funkci zastává doposud. Po krátkém, nezávazném hovoru byla položena první z připravených otázek:

Co Vás přivedlo k rozhodnutí pracovat s vězněnými osobami?

Já jsem to chtěla dělat vždycky. Už v šestnácti, na gymnáziu, jsem věděla, co chci dělat. Zvažovala jsem také psychiatrii, ale práce ve vězenství mě lákala více. Zkrátka práce s lidmi, se kterými je potřeba mluvit o jejich problémech, pokusit se jim pomoci, řešit jejich problémy, to mě skutečně baví. Přesto jsem se k této práci dostala až po dětech, ve svých čtyřiceti letech.

Uspokojuje Vás tato práce?

Opravdu ano. Miluji toto zaměstnání. Mám dar komunikace s lidmi, kteří mají sociální handicap. Delikventa chápu jako člověka s postižením, na které se však nehledí s porozuměním a pochopením, tak jako např. na člověka nevidomého či tělesně postiženého. Těm se pomáhá, ale lidem ve výkonu trestu a vazby už tolik ne. Ne, že bych je chtěla ochraňovat, ale já mám pocit, že rozumím tomu, kde to vzniká a umím s těmi lidmi o tom mluvit. Rozhodně k nim necítím odpor.

Promiňte, ale musím se zeptat. Cítíte to u prvotrestaných, či těch, kteří jsou poprvé ve výkonu vazby stejně jako u delikventů s bohatou trestní historií

Je to stejné, nelámu nad nimi hůl. Vždycky mám malé cíle. S tím recidivou na vazbě komunikuji tak, abych ho udržela v klidu. A pokud je ve výkonu trestu, tak aby nepáchal tu trestnou činnost násilnějším způsobem. Aby vnímal, koho vlastně poškodil, jakým způsobem.

Chápu to tedy správně, že Vaším cílem není resocializace v jejím pravém smyslu, ale spíše snaha o to, aby se současný stav nezhoršoval?

Ano. Aby se to nezhoršovalo. S resocializací u delikventa již téměř nepočítám, ale když dojde náhodou k posunu k lepšímu, je to pro mne překvapivý výsledek. Ale pokud budou využívány pouze represivní prostředky, bude se situace zhoršovat. S recivisty se už nikdo nepará. Spadesátiletým, osmnáctkrát lepeným dědkem se se nikdo bavít nebude. A taky je to na něm vidět. Takový člověk se už špatně začleňuje do společnosti, může zahořknout, bude škodit a bude u něj stoupat ta nenávist. A tak se, po malých krůčcích, snažím tento stav zvrátit, třeba směrem k udržování zbytků sociálních vztahů či jeho vlastní existence v civilním životě.

Dá se to tedy charakterizovat jako hlavní cíl Vaší činnosti s vězni?

Na vazbě ano, určitě, nácvik dovedností, které použijí v běžném životě, já tomu říkám nácvik sociálních dovedností. Vycházím z toho, člověk se má celý život učit. Nesmí se zakonzervovat ve špatných vzorcích chování, ale i ty se dají zvrátit. Jsem v tom takový optimista, ale samozřejmě to nejde u každého. S psychopatem toho moc nenaděláme.

Co je tedy ve Vaší práci tou nejdůležitější činností?

Jednoznačně komunikace s vězni. Na vazbě je pro obviněné důležité překonat první adaptační obtíže, recidivista naopak může na zadržení reagovat poněkud bouřlivěji. Když ho ale vyslechneme a on vidí, že vnímáme jeho potřeby, tak se dá tento stav změnit. Ale realisticky, neslibovat, co nemůžeme splnit.

Daří se Vám naplňovat ten cíl, který jste zmiňovala?

Ano. Já třeba považuji za dobré, že vězni, kteří se opakovaně vrací na vazbu, se ke mně radostně hlásí. To je pro mne zpětná vazba. To, co jsme spolu dělali, jim bylo k něčemu dobré.

No ale já tohle zrovna nepovažuji za dobré, že se sem bývalí vězni vrací.

Ale ve své podstatě je více náhledů na věc. My s recidivistou máme na co navázat, nemusíme překonávat počáteční ostych a vytvářet atmosféru důvěry a ten člověk najednou začne pracovat. Já jsem se třeba na vazbě nedávno setkala s dospělým obviněným, kterého

jsem znala z vazby před lety, ještě jako mladistvého a on do mé aktivity vtáhnul další tři obviněné. A výborně spolupracují. Ted' jsme třeba dělali takovou hezkou techniku, kdy společně psali příběh, který jsem začala neutrální větou „Včera večer jsem jel tramvají“. Oni pak měli za úkol na střídačku pokračovat v příběhu. Při tom se učí naslouchat jeden druhému a dochází k projekci jejich osobností do příběhu. Mohli navázat na větu předchozího, nebo příběh naprosto zvrátit. Oni ho zpracovali tak, že ztratili klíče od bytu, nemohli k nikomu jít, protože manželky, milenky ani kamarádi nebyli doma a tak se rozhodli, že půjdou k mámě. A tu mámu všichni tři přijali. V tom jsem jim řekla, že jdou do Karlína. Asociace Karlína - jdou kolem cikáni. A jeden napsal, že ho začali provokovat. Další pokračoval, že přešel na druhý chodník. Ale že mu začali sprostě nadávat. A ten můj bývalý klient napsal „Tak jsem raději zahrnul.“ No a ti zbývající tři obvinění mu říkají „Vole, to bys neudělal“, načež jim odpověděl „Ale jo, udělal bych to, já už to nemám zapotřebí. Já už nechci, si neudělám další průser.“ Přitom je to neskutečný rváč, vymláčené zuby apod. Prostě pro mě je to indicie, že přemýšlí jinak. Před pár lety by řekl třeba jdu do nich, dám jim do držky, to si nenechám líbit. A příběh pokračuje tím, jak dojdou k mámě a máma jak je důležitá apod. A pak pokračujeme třeba rozhovorem o tom, že mámu svým chováním utrápí, co dělají pro to, aby mámě pomohli, ulehčili jí apod. A to mě baví, cítím, že to má smysl. A podobným technik je spousta. Ale bez toho recidivisty by to nefungovalo, nebyla by tam ta důvěra a ti ostatní by se do takového projektu nepustili. Takže byť recidivista, jeho návrat a naše dřívější společná práce může být ve své podstatě prospěšná i jiným.

Nebo jiný případ. Měla jsem tady mladistvého a o tom všichni říkali, že je to prvok, že reaguje jen na světlo apod. Skutečně, já jsem s ním dělala češtinu a jeho znalosti byly tak na čtvrtou třídu. Ale dozvěděla jsem se od něj, že první třídu měl na Slovensku, druhou v Německu, protože si rodiče jeli pro podporu, třetí v Česku, a přitom neuměl ani pořádně česky. Ostatním dětem pak pochopitelně nestačil. A tento mladistvý šel se mnou po nějaké době uklízet kulturní místnost a já si s ním povídala. On zaměstnal ruce a povídal si se mnou. Pak mu říkám, ať zaleje květiny, které byly úplně vyprahlé. Najednou mu povídám, jako ta kytka: „Zachránils mi život, za to splním tři přání.“ On se nejprve smál a já mu říkám, že to myslím vážně, aby řekl své první přání. A on řekl, úplně fakt zaostalý 16-ti letý kluk: „Já už bych nechtěl nikomu ublížit.“ Byl na vazbě za násilnou trestnou činnost, přepadl nějakou ženu a strhnul jí kabelku. Já říkám že to je hezké přání, může ti být splněno. A druhé přání? „Abych něčeho dosáhl“. Ptám se ho, co to znamená a on mi říká

„Abych se vyučil“. To je přece krásný. a já to sním rozebírala, že je to dobré, že bude mít profesi, bude normálně vydělávat a tak. A říkala jsem si že třetí přání je jasný, bude chtít z vazby, domů k mámě, kterou má rád. Upozornila jsem ho, že má poslední přání, aby dobře zvažoval a on mě překvapil. Jako třetí přání vyslovil: „Abych žil spokojený život“. Já se ho ptala, jestli to myslí vážně, jestli nechce domů a on mi na to řekl, že udělal něco špatně a že si to chce odkroutit a chce žít spokojený život. Když jsem se ho ptala, co tím myslí, tak mi řekl: „Abych někde mohl vydělávat prachy, oženil se a měl rodinu“. Nádherný. To mi vyrazil dech. Jednoduchý kluk, šestnáct, ale tohle sám od sebe řekne. Má poté nějaký model, čeho chce dosáhnout. Pokud se k nám vrátí, budeme řešit třeba to, proč se mu to nepodařilo, co s tím má dělat.

Vážně silný příběh, opravdu. Ale zajímá mě, jestli existují také nějaké překážky, které vám ztěžují Vaši práci?

Ani bych neřekla. Já jsem jako speciální pedagog prošla výkonem trestu, vazby, zase trest a zase vazba a já jsem se naučila se přizpůsobit. Plakala jsem, když mi na trestu zrušili oddíl trvale pracovní nezařaditelných odsouzených, ale vždy jsem si všem našla nová pozitiva. Hlavně, když mi neberou práci s vězni. Ta mě baví, kvůli tomu jsem tady. Vše ostatní je vedlejší, všechna překážky se dají překonat. Člověk v sobě musí pěstovat takový ten pocit spokojenosti, se vším, radovat se z toho, co mám. Ale to je ve všem. A musí se pořád učit.

Ted' jste mi nahrála na otázku, zda se domníváte, že jsou poznatky, získané studiem vašeho oboru dostačující pro práci s vězňenými osobami?

Rozhodně ne, jak už jsem řekla. Člověk se musí pořád vzdělávat, je pořád co se učit. Důležité je se stýkat a mluvit s mladými, kteří mají na věci jiný náhled. Nemít pocit, že všechno znám, to je cesta do pekel. Já jsem dokončila studium v roce 1982 a od té doby se toho hodně změnilo. Mě vždycky víc bavila ta výchova, absolvovala jsem psychosociální výcviky, což mě baví, o to se zajímám.

Zúčastňujete se aktivně různých vzdělávacích kurzů ve Vašem oboru?

To už si hodně vybírám. Já jsem měla možnost absolvovat např. kurz supervize a v tomto kontextu se setkáváme pravidelně. Předáváme si zkušenosti, kupuji a čtu si hodně literatury na toto téma, docházím i na přednášky mimo vězeňskou službu. Zajímavá je také

spolupráce se Sananimem, kde jsem také mnoho absolvovala několik stáží, např. v K-centru, byla jsem v jejich „doléčováku“, v poradně pro rodiče a děti, v agentuře pro zaměstnávání apod. Je to zajímavé. Třeba se mi hrozně líbí ten Homeless World Cup, to je super mezinárodní projekt, ve kterém se sdružují bezdomovci a hrají mezi sebou fotbal.

Zúčastňujete se také nějakých kurzů v Akademi ve Stráži pod Ralskem?

Dnes už ani ne, já už jsem snad absolvovala všechny. Aktuálně není v nabídce nic, co bych si vybrala. Ale třeba když bude nějaký ten dlouhodobý výcvik, to bych se ráda zúčastnila. Teď spíše preferuji samostudium, odbornou literaturu apod. Ale člověk se naučí hodně i tou změnou zaměření, jako třeba v mém případě to opakované přecházení mezi vazbou a trestem.

Do jaké míry je odlišná ta práce s odsouzenými a obviněnými?

U odsouzených je to časově ohraničené, což je výhoda proti vazbě. Víte, jak dlouho tam zhruba budou a můžete s nimi pracovat více do hloubky, dlouhodobě. Navíc máme vůči odsouzeným více možností, třeba v podobě minimálního programu zacházení. U obviněných nám trochu bere křídla jejich presumpce nevinu, když nechce, tak toho moc dělat nemůžeme, více času tráví zavření na cele, kde nevíme, jak se projevuje apod. Odsouzení také se specialisty zpravidla naváží mnohem důvěrnější vztah. Někdo tvrdí, že je to špatně, ale já si myslím opak. Když mají důvěru ve vychovatele, v jeho upřímnost a spravedlnost, snáze pak od něj přijímají i případné kázeňské tresty. Vědí za co, nevzpouzí se. Ale rozdíl je i mezi ženami a muži. Skvěle také pomáhá humor. Chlapi si umějí udělat srandu i sami ze sebe, to ženské neumí, ty pořád kňučí.

Takže raději pracujete s mužskou částí vězňů?

Jo, to určitě. Ale pracuji samozřejmě se všemi.

Kolik obviněných máte na starost?

Já to nemám takhle přesně rozdělené. Společně s druhým speciálním pedagogem máme na starosti celý výkon vazby, což je něco kolem 300 obviněných.

A při tomto množství potenciálních klientů preferujete skupinové, nebo individuální aktivity.

Na vazbě jsou to jednoznačně individuální aktivity, protože vytvořit větší skupinu je téměř nemožné. Samozřejmě se jedná o aktivity mnohdy časově náročné, ale na druhou stranu se jich neúčastní všichni obvinění. Navíc nemám přesně stanoveno, kolik aktivit musím denně realizovat a tak mám v případě potřeby na jednotlivé obviněné dostatek času. V trestu je to spíše naopak, tam se preferují zejména ty skupiny.

Děkuji, závěrem bych se ještě zeptal, zda máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Já jsem ten termín pořád zkoumala a mám pocit, že to pochází z Německa a jde o zaměření spíše na výchovu, než na vzdělávání. Měla by být zaměřena nejen na děti, ale i na dospělé, kteří mají problémy se závislostmi, s chováním ostatním a k sobě samému apod. Mám pocit, že je to i směřované do té penitenciární a postpenitenciární péče. Má takový spíše široký záběr působnosti. Takhle to mám v hlavě, že je to takový ten člověk na pomezí mezi několika obory, takový ten univerzální voják do všech pozic. Myslím, že by se to v našem prostředí mohlo hodit, myslím tím ve vězeňství vůbec.

Tím jste mi téměř odpověděla na mou poslední otázku. Domníváte se, že absolvent tohoto studijního oboru má odpovídající vzdělání a je připraven pro výkon právě té Vaší profese?

Ano, jak jsem už řekla. Ale myslím si, že se každý zaměstnanec musí jakoby vykristalizovat. Vždyť i ten trest je odlišný od výkonu vazby a na takové detaily vás ani ve škole nemohou připravit. Mohou však položit kvalitní základ obecných znalostí. Ostatní přijde s praxí. To už říkal bývalý zdejší ředitel, když jsem nastupovala, že specialista ve vězeňství zraje 5 - 10 let. A měl pravdu. To odpovídá také tomu, co už jsem několikrát opakovala, že člověk se musí pořád učit.

PŘÍLOHA P IV: PŘEPIS ROZHOVORU SE ZÁSTUPKYNÍ ŘEDITELE VAZEBNÍ VĚZNICE

Respondentem je žena, 37 let, magistr v oboru sociální pedagogika. Ve služebním poměru příslušníka VS ČR je již 18 let, přičemž 9 let zastává současnou funkci zástupce ředitele vazební věznice.

Kterou pracovní pozici ve zdejší vazební věznici považujete za nejvýznamnější při formování osobností vězněných osob v průběhu penitenciární péče?

Na formování osobnosti vězněných osob se podílí celý tým odborných zaměstnanců. Řekla bych, že mezi těmito odborníky velmi významnou pozici zastává vychovatel. Má osobní znalost vězněné osoby ve všech oblastech, kam spadá např. rodinná anamnéza, současná rodinná situace, trestná činnost, znalosti, dovednosti, způsoby chování vězněné osoby a její reakce na různé situace. Významný je také častý kontakt mezi vychovatelem a vězněnou osobou a tudíž největší možnost vlivu na vězně.

Při výběru nových odborných zaměstnanců se opíráte o délku praxe ve Vězeňské službě ČR, či spíše o odpovídající odborné vzdělání uchazeče?

Jak délka praxe, tak odpovídající vzdělání jsou důležité faktory. Stupeň a rozsah vzdělání je pro určité pozice povinný. Pokud je možnost porovnávat předpoklady více uchazečů v rámci výběrového řízení, posuzuje se samozřejmě délka praxe, ale také organizace, kde byla získána. Je to jeden z více faktorů, ovšem nikoli rozhodující. Vzhledem k tomu, že odsouzení jsou dospělí lidé, nikoli děti, je délka případné praxe v oboru důležitým faktorem při výběru.

Máte představu o tom, čím se zabývá vědní disciplína – sociální pedagogika?

Vzhledem k tomu, že jsem sama absolventem tohoto studijního oboru v magisterském studijním programu tak ano, mám.

To jsem ani netušil. Mohu se tedy zeptat, jaká pracovní pozice se vám jeví jako nejvhodnější pro absolventa magisterského studia tohoto oboru v rámci zdejší vazební věznice?

Uplatnění sociálního pedagoga je ve zdejším prostředí poměrně široké, od vychovatele, přes sociálního pracovníka až po speciálního pedagoga. V podstatě postihuje

celé spektrum odborných zaměstnanců v rámci VS ČR. Jako nejvýhodnější pro praktický výkon práce v rámci věznice, je začít na pozici vychovatele a poté až případně přejít např. na pozici speciálního pedagoga.

V jaké oblasti by mohl být sociální pedagog přínosem pro realizační tým specialistů zdejší věznice?

Myslím, že se nabízí především oblast působení v rámci prevence kriminality a protidrogové prevence, což souvisí s otázkou i s předcházející otázkou, protože na této oblasti se podílejí zaměstnanci v různých pracovních pozicích. Vzhledem k zaměření oboru je pak takový člověk vhodný pro odbornou část činností v těchto oblastech, tzn. např. návrhy projektů na čerpání prostředků přidělovaných na tuto problematiku. Dále je dnes velmi aktuální otázka hledání účinných opatření k zabránění recidivy trestné činnosti, zde je též volné pole pro návrhy vhodných projektů.

Jaký je Váš postoj k programům zacházení a k extramurálním aktivitám odsouzených v rámci zdejší vazební věznice?

Jednoznačně pozitivní. Obě tyto formy aktivit s odsouzenými mají svůj smysl, pokud jsou řádně vedeny a zajištěny, nejsou brány jen jako povinnost pro zaměstnance či pro vězněné osoby. Pozitivní přínos těchto aktivit, pokud jsou realizovány profesionálně, je nesporný. Ať již se jedná o podporu udržení si či obnovení schopnosti pohybování se na veřejnosti, jednání s potřebnými úřady, ale též v rámci kulturně-poznávacích aktivit, které mohou pomáhat nalézt smysluplnou náplň jejich života po propuštění. Obecně mohu říci, že je podporuji.

Jaký je Váš postoj k případným novým, inovativním metodám odborných zaměstnanců při práci s vězni?

Novým metodám se nebráním, pokud jsou jasně daná pravidla při jejich realizaci, nikoliv jen povrchní nástin nové metody a její aplikace formou „pokus x omyl“. Nesmí také překročit jisté hranice dané platnými normami či interními předpisy. Ráda podporím např. prvky tvořivé resocializace.